

LIUDAS JOVAIŠA

Gyvenimas po mirties: Kražių jėzuitų ir buvusių jėzuitų likimai po 1773 metų

ANOTACIJA. Straipsnyje sekama 1773 m. panaikintos 40 asmenų Kražių jėzuitų bendruomenės pėdsakais, jos likimas atskleidžiamas kitų jėzuitų bendruomenių (Ilūkstės, Pašiaušės, Vilniaus kolegijų, Mintaujos ir Skaistkalnės rezidencijų) partitės kontekste. Mėginama įvardyti svarbiausias staigaus ir žymaus jėzuitų bendruomenės Kražiuose subyrėjimo priežastis, žvelgiama į Kražiuose likusių ir naujai atvykusių buvusių jėzuitų (su)gyvenimą, bandomos rekonstruoti asmeninės istorijos, siekiama apčiuopti buvusių Jėzaus Draugijos narių tarpusavio ryšių gijas ir jėzuitinės tradicijos pavidalus po lemtingų 1773-ųjų.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Jėzaus Draugija; Kražių kolegija; Edukacijos komisija; personaliniai duomenys; biografistika.

1773 metais Jėzaus Draugiją ištikusi katastrofa savotiškais našlaičiais pavertė daugiau nei 600 Lietuvos jėzuitų provincijos narių. 1773 m. rugsėjo 27 d. paskelbtame atsišaukime į (manytina, Lietuvos) jėzuitus LDK kancleris Mykolas Čartoriskis ir pakancleris Joakimas Chreptavičius užjautė juos dėl liūdno likimo, prašė palaukti valstybės sprendimo dėl panaikintos vienuolijos narių ateities ir liepė jėzuitams likti savo tarnystės vietose bei toliau vykdyti lig tol eitas pareigas, ragindami: „Liovėsi būti jėzuitai, nepaliaukite buvę geri piliečiai!“¹ Savo ruožtu naikinamos Jėzaus Draugijos nariai, kreipdamiesi į nuncijų Giuseppe Garampi, nerimavo, kad liks be duonos kąsnio, kad, Eduka-

---

¹ Biblioteka Kórnicka, rkps 1286, p. 583–585.

cijos komisijai perdavus jėzuitų turtą, mokytojais bus nusamdyti kiti asmenys ir kad nežinia kas laukia prieš 50–60 metų įžadus davusių veteranų, ligonių ir tik ką pradėjusių dėstyti Draugijos narių². Tad daugumos jėzuitų (kitaip nei pirmiausia į akis krintančios mažumos tų, kuriems vienuolinių įžadų panaikinimas atvėrė bažnytinės karjeros perspektyvas ir kelių link vyskupo sosto ar „šiltos“ vietos kurios nors katedros kapituloje) ateitis nebuvo itin šviesi: reikėjo ir mokytis gyventi naujomis sąlygomis (be vienuolinės bendruomenės), ir susirasti pragyvenimo šaltinį.

Edukacijos komisijai įkeičiant bajorams buvusių jėzuitų kolegijų nuosavybę, ji dažnai buvo įkainojama žemesne nei rinkos verte. Dėl to šių valdų laikytojai mokėjo mažesnę metinį mokestį, o Komisijos valdomas turtas 1776 m. buvo bent trečdaliu menkesnis nei jėzuitų laikais³. Ši bendro pobūdžio tendencija atsiliepė ir Kražiuose: dalis jėzuitų turto prarasta⁴, o Komisijos mokami atlyginimai mokytojams vėluodavo⁵. Buvusių jėzuitų galimybės darbuotis mokytojais⁶ sumažėjo – Žemaitijoje visai nustojo veikusi Pašiaušės kolegija, o Kražiuose po 1773 m. liko gyvuoti triklasė mokykla su trimis mokytojais, pamokslininku ir prefektu⁷. Iki tol čia penkiose klasėse dėstė šeši mokytojai, neskaitant rektoriaus, dviejų filosofijos dėstytojų ir

² *Ibid.*, p. 585–589.

³ Richard Butterwick, „Catholicism and Enlightenment in Poland-Lithuania“, in: *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*, ed. Ulrich L. Lehner, Michael Printy, Leiden-Boston: Brill, 2010, p. 328. Plg. Idem (Richard Butterwick-Pawlikowski), „Before and After Suppression: Jesuits and Former Jesuits in the Polish-Lithuanian Commonwealth, c. 1750-1795“, in: *Jesuit Survival and Restoration. A Global History, 1779-1900*, ed. Robert A. Maryks, Jonathan Wright, Leiden-Boston: Brill, 2015, p. 60.

⁴ Kazys Misius, *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015, p. 11.

⁵ 1793 m. Kražių mokyklos rektorius Benediktas Dobševičius prašė Lietuvos Vyriausiosios mokyklos rektoriaus Martyno Počobuto užtikrinti algos mokėjimą – priešingu atveju joks profesorius į Kražius nevažiuosiąs, nes visi čia esą užsitraukę skolų, žr. Janina Kamińska, *Universitas Vilnensis. Akademia Wileńska i Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1773–1792*, Pułtusk-Warszawa: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004, p. 130.

⁶ Iš maždaug 1950 Lenkijos ir Lietuvos jėzuitų į Edukacijos komisijos veiklą įsijungė apie 450 buvusių jėzuitų kunigų ir klierikų, o dar apie 100 brolių darbavosi prižiūrėdami šios institucijos ūkį, žr. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. Ludwik Grzebień, Kraków: WAM, 1996, p. 542; plg. Richard Butterwick-Pawlikowski, „Before and After Suppression“, p. 62.

⁷ Kazys Misius, *op. cit.*, p. 10.

kitų jėzuitų, daugiau ar mažiau susijusių su mokyklos veikla ir mokinių sielovada – dviejų studijų prefektų, prancūzų kalbos mokytojo, mokinių sodalicijos vadovo, bendrabaučio prefekto, pamokslininkų ir nuodėmklausių (žr. priedą). Tad dauguma tų jėzuitų tėvų (po 1773 m. – dieceziniių kunigų), kurie neturėjo įtakingų globėjų arba negalėjo mokytojauti, turėjo ieškoti sielovadininko vietos – įskaitant kuklias vikaro, altarisos ar dvaro kapeliono pareigybes⁸. Dalis jėzuitų scholastikų (studentų arba magistrų, atliekančių pedagoginę praktiką) liko mokytojauti ir / arba tęsė studijas kaip klierikai, galiausiai tapdami dieceziniiais kunigais, kita dalis pasirinko gyvenimą pasaulyje. Atrodo, kad didžiuma brolių jėzuitų, atleisti nuo vienuolinių įžadų, grįžo į pasaulietinį gyvenimą; nedaugelis (?) jų priėmė šventimus ir tapo dvasininkais.

Kol neturime visos Lietuvos provincijos jėzuitų likimą po 1773 m. atskleidžiančių tyrinėjimų, ir aktualu, ir įmanu pažvelgti į paskirų Jėzaus Draugijos bendruomenių patirtį. Antai pamėginus pasiaiškinti, kaip klostėsi Kurše gyvavusių Ilūkstės, Jelgavos ir Skaistkalnės jėzuitų bendruomenių kolektyvinės ir jų narių asmeninės istorijos, paaiškėjo, kad jos buvo labai skirtingos. Jelgavos bendruomenė subyrėjo ir išsisklaidė kone iškart, Ilūkstėje jėzuitai gan sėkmingai tęsė savo veiklą, o Skaistkalnėje tęstinumas buvo vidutiniškas. Skirtingą bendruomenių likimą lėmė instituciniai, materialiniai ir personaliniai veiksniai. Ilūkstėje, kur liko veikti mokykla, jėzuitai mokytojais tebebuvo reikalingi, o mokyklos finansavimas padėjo jiems išlikti ir netgi pritraukti naujų bendruomenės narių vietoje išėjusiųjų. Situacija Jelgavoje ir Skaistkalnėje, kur gerokai menkesnės mokyklos žlugo, buvo daug sudėtingesnė, tačiau nevienoda: Jelgavoje vyresniojo Ignaco Žabos pasitraukimas lėmė greitą bendruomenės narių išsisklaidymą, o Skaistkalnėje, priešingai, vyresniojo Emanuelio Rousselet uolumas ir atsidavimas kurį laiką išlaikė nemažą dalį jėzuitų toje pačioje vietoje, nepaisant sunkių gyvenimo sąlygų. Dar kitokia buvo misijų punktuose tarnavusių ir Jelgavos bei Skaistkalnės rezidencijoms priklausiusių tėvų jėzuitų padėtis – beveik visi jie ir toliau liko savo vietose. Apskritai pastebėta, kad dauguma Kurše likusių jėzuitų buvo vyresnio am-

⁸ Richard Butterwick-Pawlikowski, „Before and After Suppression“, p. 65–66. Atrodo, vargana dalia teko 1773 m. Kražiuose filosofiją studijavusiam Antanui Kačanovskiui – XIX a. pradžioje jis minimas tarp Vilniaus vyskupijos dvasininkų: kartą – kaip altarista (Krėvos ar Kriaunų?), tačiau dažniausiai – vien „tuščiu“ Livonijos kanauninko titulu.

žiaus, davę galutinius įžadus Jėzaus Draugijoje, ilgesnį laiką tarnavę šiame krašte ir / arba iš čia kilę⁹.

Kaip lemtingus 1773-uosius sutiko Kražių kolegijos jėzuitų bendruomenė, ligi šiol nėra mėginta tikslingai aiškintis. Tiesa, neseniai paskelbta fundamentali – ir čia skelbiamam tyrinėjimui be galo pravarti – Kazio Misiaus monografija, tačiau ji skirta jau pojęzuitinės Kražių mokyklos veiklai¹⁰.

1773 metais Kražių jėzuitų kolegijos personalą sudarė 45 asmenys¹¹. Po 1758 m. struktūrinės pertvarkos (senosios Lietuvos provincijos padalijimo į dvi – Lietuvos ir Mazovijos – provincijas) ši kolegija buvo tapusi vienais didžiausių namų Lietuvos jėzuitų provincijoje. Po neabejotinai gausiausių Vilniaus kolegijos ir provincijos naujokyno bendruomenių, kurių narių skaičius paprastai sukosi apie šimtą ar netgi jį viršijo, Kražių kolegija (įskaitant Varniuose ir Tilžėje gyvenančius jėzuitus) 1773 m. užėmė trečiąją vietą, nedaug lenkdama Gardino (43), Naugarduko (37) ir Daugpilio (34) kolegijas. Kitose kolegijose bei savarankiškuose jėzuitų namuose gyveno gerokai mažiau asmenų – nuo 15 iki 26.

Draugijos likvidavimo momentu 35 Kražių kolegijos personalo nariai rezidavo pačiuose Kražiuose, 5 nuolatos gyveno Tilžėje, o 4 – Varniuose. Dar vienas, Žemaičių vyskupo ordinaro Jono Domininko Lopacinskio „teologas“ (nuodėmklausys) Antanas Vildė, formaliai priskirtas Kražių bendruomenei, nuolatos rezidavo šalia vyskupo. 45 Kražių kolegijai priskirti jėzuitai sudarė bemaž 7 proc. visų anuometinės provincijos narių¹².

⁹ Plačiau žr.: Liudas Jovaiša, „The Last Jesuits in Courland and Their Fate after 1773“, in: *Reliģiskai-filozofiski raksti*, t. 21, ed. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2016, p. 14–59.

¹⁰ Kazys Misius, *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais*, Vilnius: VDA leidykla, 2015.

¹¹ Čia ir kitur statistiniai Lietuvos provincijos (bei paskirų jos namų) ir personaliniai-biografiniai jos narių duomenys, jei nenurodoma kitaip, imami iš atitinkamų metų Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos trumpųjų (metinių) katalogų (*Catalogi breves*). Svarbiausias ir „atraminis“ – paskutinis, 1773 m. pabaigoje išleistas ir 1773/1774 mokslo metams skirtas katalogas: *Catalogus brevis personarum et officiorum Provinciae Lituanae Societatis Jesu ex anno 1773 in annum 1774*, Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Iesu, [1773]. Man žinomas vienintelis jo egzempliorius, kitados priklausęs Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno bibliotekai ir dabar saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje (L-18 / 176).

¹² 1773 m. Kražių kolegijos personalas (45) šiandien (2018) pranoktų visos dabartinės Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijos narių skaičių!

Tyrinėjant Kražių jėzuitų bendruomenės narių likimą, šiame straipsnyje į tolimesnius svarstymus nebus įtraukti Tilžės misijos nariai (3 tėvai ir 2 broliai, tarp jų – lituanistikai svarbus katekizmo lietuvių kalba autorius Jonas Joskaudas¹³). Popiežiaus Klemenso XIV brevė, naikinanti Jėzaus Draugiją, Prūsijos Karalystėje 1773 m. nebuvo paskelbta, todėl Tilžės jėzuitai galėjo likti darbuotis ten pat ir toliau – iki pat 1780 m., kuomet Draugija likviduota ir Prūsijoje¹⁴. Po 1773 m. Tilžės jėzuitai prarado institucinę ryšį su Kražių kolegija ir atitrūko nuo Lietuvoje išsisklaidžiusių pavienių buvusių jėzuitų kaip svetimoje šalyje legaliai tebegyvenanti bendruomenė.

1. KRAŽIŲ JĖZUITŲ BENDRUOMENĖ 1773 M.: JOS CHARAKTERISTIKA IR LIKIMAS

1. 1. 1773 m. Kražių jėzuitų bendruomenės charakteristika: amžius ir vienuolinė branda, stažas, kilmė ir kalba

Draugijos uždarymas tiesiogiai palietė 40 Kražiuose ir Varniuose gyvenusių jėzuitų likimus. 14 jų buvo tėvai, 16 – scholastikai¹⁵, 10 – broliai. Bendras kolegijos gyventojų amžiaus vidurkis – 36,7 metų. Tėvų amžius svyravo nuo 32 iki 71 metų (vidurkis – 45,8 m.), brolių – nuo 32 iki 75 (vidurkis – 48,2 m.), o scholastikų – nuo 18 iki 26 (vidurkis – 21,5 m.)¹⁶. Didžiuma tėvų (bent 10 iš 14) ir brolių (bent 6 iš 10) jau buvo baigę vienuolinę formaciją ir davę galutinius

¹³ Ligi šiol lituanistams, regis, nebuvo žinomos Jono Joskaudo mirties aplinkybės (mirė kaip lietuvių kapelionas Drangauskinėje prie Tilžės 1804 m. liepos 17 d.). Žr. Andrzej Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525-1821*, d. 2: *Słownik*, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 2000, p. 137.

¹⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 542, 545.

¹⁵ Tarp scholastikų įskaičiuotas (remiantis oficialiu 1773/1774 m. katalogu) ir Ignacas Suchorskis, nors jis, atrodo, taip ir neatvyko į savo paskyrimo vietą – liko Vilniuje (žr. priedą).

¹⁶ Kražių bendruomenės personalo amžiaus vidurkis (36,7 m.) buvo maždaug toks kaip nuolatinių Jelgavos rezidencijos gyventojų (37 m.) – ir žymiai mažesnis nei vidutinis Kuršo jėzuitų amžius (43,2 m.); duomenis apie pastarąjį žr. Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 17–18. Tėvų ir brolių amžius abiem atvejais praktiškai nesiskyrė, tačiau santykinę Kražių bendruomenės jaunumą lėmė didelis scholastikų (jėzuitų studentų) skaičius ir jų jaunumas (Kražiuose – 21,5 m., Kurše – 24,3 m.). Taip buvo todėl, kad Kurše rezidavo vien vyresni studentai, jau baigę filosofijos kursą ir besidarbuojantys kaip mokytojai, o Kražių kolegijoje, be mokytojų, gyveno net dviejų filosofijos kursų klausytojai.

(iš 10 tėvų bent 6 – keturių įžadų profeso) įžadus. Vis dėlto, turint omenyje gausią scholastikų grupę, tenka konstatuoti kad apskritai formaciją užbaigę jėzuitai (bent 16), ko gero, sudarė mažesnę visos bendruomenės (40) dalį.

Didžiumą Kražiuose reziduojančios bendruomenės sudarė neseniai atvykę asmenys. Daugiausia senbuvų būta tarp brolių¹⁷. Kai kurie, pvz., Bukantiškės dvaro prokuratorius Ignacas Revkovskis, virėjas (anksčiau – batsiuovys) Jonas Kalpovičius ar kredenciarijus (prieš tai – ilgametis Greitiškės ir Savitiškės dvarų prokuratorius) Mykolas Prusevičius, Kražiuose praleido visą arba beveik visą savo vienuolinį gyvenimą po naujokyno. Ignacas Revkovskis Kražiuose nugyveno 22 metus, Boguslovas Niepokoičickis ir Kazimieras Buivydas – po 17, Mykolas Prusevičius – 14, iš Prūsijos kilęs vaistininkas Jokūbas Bioteris (Boethier) – 10, Tryre gimęs skulptorius Antanas Dacratas (Datzrath) – 9 (su vienerių metų pertrauka). Tik vienas brolis, Andriejus Braunas, 1773 m. naujai atvyko (ar turėjo atvykti) iš Vilniaus; visų kitų „stažas“ Kražiuose siekė 3 metus ir daugiau.

Visiškai priešinga padėtis stebima tarp kolegijos tėvų. Iš devynių kunigų jėzuitų, gyvenusių pačiuose Kražiuose, net trečdalis (3) turėjo būti naujai atvykę, o dar keturi čia rezidavo ne ilgiau nei dvejus metus. Dviejų ilgiausiai gyvenusių – Ignaco Prielgausko ir Antano Polco (Poltz) – „stažas“ irgi nebuvo įspūdingas (atitinkamai 4 ir 6 metai). Šiuo požiūriu gerokai sėsesni buvo Varnių misijos (prie jos priskirkime ir Žemaičių vyskupo kapelioną Antaną Vildę (Wilde)) tėvai. Jie Varniuose gyveno nuo 2 iki 9 metų – išskyrus vien Mykolą Januševičių, bet ir šis prieš vienų metų pertrauką netolimoje Pašiaušėje jau buvo darbavęsis Varniuose trejus metus.

Atskirai paimtų brolių ir tėvų grupių (pastarojoje integruojant Kražių ir Varnių gyventojus) „stažo“ vidurkis įspūdingai kontrastingas – atitinkamai 9,3 metų ir 3,6 metų. Jei tėvų grupę suskirstysime į Kražių ir Varnių pogrupius, Kražiuose gyvenusių tėvų stažo vidurkis bus dar žemesnis (2 metai), o varniškių – kiek aukštesnis (4,6 metų). Dar trumpiau nei tėvai Kražiuose rezidavo jėzuitai studentai ir mokytojai (nuo 0 iki 2 metų), tačiau šios grupės atveju toks mobilumas buvo natūralus ir dėsningas.

¹⁷ Įdomu paminėti, kad beveik visi broliai buvo raštingi – vien Antanas Dacratas (Datzrath) mokėjo tik skaityti, o Jonas Kalpovičius nemokėjo nė to. Keturi broliai mokėjo po 3 kalbas, kiti keturi – po 2. Žinios apie jėzuitų raštingumą ir kalbų mokėjimą paimtos iš 1770 m. pirmojo trimečio katalogo (*Catalogus primus triennalis*), Archivum Romanum Societatis Iesu, Lit. 32, l. 180r–274v.

1770 m. sudarytas pirmasis trimetis Lietuvos provincijos jėzuitų katalogas atskleidžia didžiosios Kražių kolegijos personalo dalies kilmę ir kalbinius įgūdžius. Bemaž visi šių namų gyventojai buvo gimę senosios (iki 1759 m.) Lietuvos jėzuitų provincijos ribose – išskyrus iš Bavarijos kilusį t. Antaną Polcą ir Tryre gimusį brolių skulptorių Antaną Dacratą. Tarp 14 tėvų daugiausia būta lietuvių (7¹⁸); kitą pusę sudarė trys žemaičiai¹⁹, trys vokiečiai (neskaitant jau minėto t. Polco, jais laikytini iš Varmijos kilę Mykolas Langhansas ir Antanas Vildė) ir vienas lenkas (iš Mazovijos kilęs Jonas Staniševskis). Pusę brolių jėzuitų taip pat sudarė lietuviai (5), kitą pusę – trys vokiečiai (iš Prūsijos kilęs vaistininkas Bioteris, iš Varmijos kilęs Andriejus Braunas ir Tryre gimęs skulptorius Datzrathas), „kuršis“ Ignacas Moščinskis ir livonietis Jonas Kalpovičius. Scholastikų kilmė žinoma tik 11 atvejų iš 16 (žinoma, iš kur buvo kilę visi (6) magistrai ir pusė (5 iš 10) filosofijos studentų). Pusė magistrų (3) buvo lietuviai, likusieji – žemaitis, polesietis ir rusėnas; didžiausia dalis žinomų filosofijos studentų (2 iš 5) taip pat buvo lietuviai, likusieji – žemaitis, rusėnas ir Kuršo-Livonijos gyventojas. Apibendrinami žinomų 35 (iš 40) Kražiuose ir Varniuose rezidavusių jėzuitų kilmės duomenis, galime konstatuoti, kad gausiausią grupę (17 asmenų) tarp jų sudarė lietuviai (bemaž pusė žinomųjų, arba virš 40 proc. viso personalo). Iš kitų etninių grupių išsiskyrė vokiečiai (6) ir žemaičiai (5); marginalinę vietą užėmė Kuršo-Livonijos gyventojai (3), rusėnai (2-3?) ir lenkai (1-2?²⁰).

¹⁸ Tarp 7 lietuvių įskaičiuoti broliai Borevičiai. Leonas Borevičius vadinamas lietuviu 1770 m. pirmajame trimečiame kataloge (žinių apie jo brolių Mykolą šiame kataloge kažkodėl nepateikta). Kad jiedu turėjo būti kilę iš Kauno pavieto, leidžia spręsti žinutė Kauno kolegijos rektoriaus Liudviko Roškovskio 1778 m. rugpjūčio 4 d. laiške Martynui Počobutui: „Teisėjas Borevičius, mūsiškių brolis, šiomis dienomis numirė. Kanauninkas Leonas Borevičius, kaip bendrapaveldėtojas ir prigimtinis globėjas, įsivesdino į turto valdymą“, Kauno mokyklos rektorių ir mokytojų laišakai Martynui Počobutui, 1777–1796 m. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 2 – DC 110, l. 10r. Minimasis „teisėjas Borevičius“ – tai Kauno pavieto žemės teisėjas (nuo 1765) Juozapas Borevičius; jis buvo vedęs Kauno pakamarytę Marijoną Medekšaitę, o vėliau – Trakų žemės teisėjaitę Marijoną (Mariją) da Raes, žr. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej Rachuba, Warszawa: DiG, 2009, Nr. 3043, p. 420.

¹⁹ Tarp pastarųjų čia įtraukiamas Mykolas Januševičius šaltiniuose vadinamas tai žemaičiu, tai lietuviu.

²⁰ Neaišku, lenkams ar rusėnams reikėtų priskirti polesietį (*Subsylvanus*) magistrą Aloyzą Kurovickį.

Nestebina, kad kone visi tėvai ir scholastikai (neturime duomenų apie 6 iš 16 pastarųjų; iš viso esama informacijos apie 33 iš 40 Kražių ir Varnių jėzuitų kalbinius įgūdžius) mokėjo lotynų ir lenkų kalbas – išskyrus bavarą t. Polcą, kalbėjusį tik vokiškai. Lenkiškai mokėjo ir praktiškai visi broliai jėzuitai (9²¹, išskyrus vokietkalbį Dacratą), užtat lotyniškai – vien Ignacas Revkovskis. Tarp kitų kalbų, be *lingua franca* galimos vadinti lenkų kalbos, išsiskyrė lietuvių kalba (ją mokėjo 6 tėvai (tiesa, du iš jų – netobulai), 2 scholastikai ir net 7 broliai – iš viso 15 jėzuitų). Vokiškai kalbėjo 3 tėvai ir 3 broliai (iš viso 6 jėzuitai), latviškai – du iš šio krašto kilę broliai ir „netobulai“ (*imperfecte*) – žemaitis-lietuvis t. Mykolas Januševičius (iš viso – 3). Tėvai Leonas Borevičius ir Liudvikas Kauzonas „netobulai“ mokėjo ir prancūzų kalbą. Beveik visi jėzuitai mokėjo 2–3 kalbas; įdomu, kad nuo tėvų ir scholastikų beveik neatsiliko broliai: iš 10-ties 4 mokėjo tris, o dar 4 – dvi kalbas, tad tik 20 proc. brolių mokėjo vos vieną kalbą.

Remdamasis Lietuvos jėzuitų provincijos trimečių katalogų duomenimis, Paulius Rabikauskas jau yra pastebėjęs XVIII a. 2 pusėje akivaizdų lietuvių kalbos mokėjimo nykimą tarp „lietuviams“ įvardijamų jėzuitų – ir, priešingai, tebegyvą praktiką tarp „žemaičių“²². Kražių atvejis tik patvirtina šias įžvalgas. Lietuvių kalbą mokėjo visi jėzuitai „žemaičiai“ (trys tėvai (iš jų tik t. Prielgauskas „varganai“ – *aegre*) bei du broliai) – ir vos trys „lietuviams“ tėvai iš septynių (be to, vienas iš šių trijų, rektorius Andriejus Kaveckis, „netobulai“). Dar reikšmingiau, kad iš penkių lietuviams įvardytų scholastikų (taigi jauniausios kartos jėzuitų) lietuviškai nemokėjo nė vienas! Lietuvių kalba, atrodo, buvo išlaikiusi stipresnes pozicijas tarp žemesnės socialinės ir intelektualinės padėties lietuvių, tapusių broliais jėzuitais – net keturi iš penkių mokėjo lietuviškai. Negana to, tarp Kražių kolegijos brolių lietuvių kalba užėmė ir pusiau „elitinės“ kalbos pozicijas: tik šioje vienuolių kategorijoje sutinkame nelietuvių kilmės asmenų, išmokusių šią kalbą. Iš septynių lietuviškai Kražiuose kalbėjusių brolių keturi buvo lietuviai, o likusieji – kilę iš kaimyninių kraštų (Prūsijos, Kuršo, Livonijos). Vadinasi, tame Žemaitijos visuomenės segmente, su kuriuo darbuojantis – daugiausia

²¹ Andriejus Braunas lenkų kalbą mokėjo „netobulai“ (*imperfecte*).

²² Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 263–264.

ūkinėje srityje – teko susidurti broliams jėzuitams, lietuvių kalba dar galėjo būti aktuali ir reikalinga.

Apibendrinant duomenis apie Kražių kolegijos personalinę sudėtį 1773 m., galima konstatuoti, kad tenykštė jėzuitų bendruomenė buvo gan jauna ir, žvelgiant iš asmeninių istorijų perspektyvos, menkai įsišaknijusi šioje vietoje (išskyrus brolius ir Varniuose rezidavusius tėvus). Kilmė su Žemaitija siejo tik labai nežymią jėzuitų personalo dalį – tris tėvus ir du scholastikus. Šiame krašte gan plačiai vartojamą lietuvių kalbą mokėjo mažuma svarbiausio kolegijos personalo – 6 tėvai iš 14 (Kražiuose – vos 3 iš 10, iš jų du – silpnai) ir 1 magistras iš 6 (t. y. 7 jėzuitai iš 20), tačiau didžiuma brolių (7 iš 10). Amžiaus, lokalinio stažo, kilmės ir kalbos įgūdžių rodikliai, aprioriškai žiūrint, nebuvo palankūs eventualiam Kražių bendruomenės (ypač tėvų ir scholastikų) stabilumui. O kaip nutiko iš tikrųjų?

1. 2. Kražių kolegijos jėzuitai po 1773 m.: bendruomenės likimas ir asmeninės istorijos

Daugelis jėzuitų biografijų, iki tol pavydėtinai gerai dokumentuotų, visiškai nutrūksta panaikinus Draugiją. Po 1773 m. buvę jėzuitai išsklido po įvairius regionus ir socialines terpes bei aplinkas, virto parapijų kunigais, privačiais koplyčių ir dvarų kapelionais, Edukacijos komisijos mokyklų mokytojais, kitų vienuolių nariais, galop – tiesiog privačiais asmenimis, grįžtančiais į savo tėvoniją ir giminės aplinką. „Išžvejoti“ juos iš įvairiausių kontekstų – praktiškai neįmanomas, adatos ieškojimą šieno kupetoje primenantis uždavinys. Ypač keblu aptikti į pasaulietinį gyvenimą grįžusius brolius. Net žymiausių brolių jėzuitų biografijos po 1773 m. – dažniausiai balta dėmė. Antai tik neseniai Alfonsas Vaišvila aptiko garsaus skulptoriaus Tomo Podhaiskio, altoriais ir skulptūromis (iš)puošusio Šiluvos baziliką, Kauno ir Telšių katedras bei Tytuvėnų bažnyčią, mirties datą (1817 m. rugpjūčio 17 d.) Šiluvos parapijos metrikų knygoje²³.

Jei ir galime šį tą pasakyti apie vieno ar kito konkretaus jėzuito gyvenimą, šių duomenų toli gražu nepakanka, kad būtų galima apibendrintai kalbėti

²³ Alfonsas Vaišvila, *Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*, t. 1: *Bendroji dalis*, Vilnius: Mes, 2013, p. 177.

apie visos vienu ar kitu jėzuitu namu bendruomenes – ar tam tikros tos bendruomenės dalies (pvz., tėvų, scholastikų ar brolių) – likimą. Vis dėlto, nors kiekybinis apibendrinimas ir nėra įmanomas, galima bent punktyriškai – per atskirų jėzuitų likimus ar istorijos šaltinių paliudytus fragmentiškų grupių pasirinkimus – nužymėti tam tikrus kolektyvinio buvusių jėzuitų likimo modelius. Dėl duomenų stygiaus paprastai tenka atsisakyti net ir hipotetiško kalbėjimo apie brolius jėzuitus. Gan menkos, labai atsitiktinės žinios ir apie scholastikus – studijavusius ar mokytojavusius, kunigų šventimų dar negavusius Draugijos narius. Geriausiai atsekamas tėvų jėzuitų, paženklintų neišdildoma kunigystės žyme, likimas.

1773 m. pabaigoje Kražių jėzuitų bendruomenę oficialiai ištikęs likvidavimas vargu ar iškart sukėlė staigių ir pačių esmingiausių permainų. Žinoma, laisvesni galėjo pasijusti vien sielovadines pareigas turintys jėzuitai, tačiau tokių buvo mažuma, o mokytojai, dėstytojai ir studentai turėjo tęsti mokymą ir mokymąsi²⁴. Tikslėnių duomenų neturime, tačiau atrodo, kad „didysis jėzuitų kraustymasis“ vyko mokslo metams pasibaigus, 1774 m. vasarą. Tai patvirtina ir amžininko liudijimas apie pakrikimą Kražių mokykloje naujų, 1774/1775 mokslo metų pradžioje: 1774 m. rugsėjo 1–2 d. „pamokoms neskambinta; nėra nė vieno mokytojo, o tie, kurie mokė anksčiau, paskutinę rugpjūčio dieną, kaip nepakviesti mokyti, kiekvienas leidosi savo keliu“; „studentai Žemaitijoje pamišę, nežino, kada prasidės mokslai“²⁵. Po mėnesio, spalio 8 d., į mokyklą jau buvo susirinkę daugiau kaip 200 mokinių, tačiau prefektas dar nebuvo paskirtas²⁶.

1773 m. prieš Kražių jėzuitus atsivėrusias pasirinkimo ir apsisprendimo galimybes leidžia įsivaizduoti vienalaikiai šaltinių duomenys apie Vilniaus ir Pašiaušės kolegijų gyventojus. 1773–1774 m. surašius visą Vilniaus kolegijos personalą, pažymėta, kokį gyvenimo kelią kiekvienas buvęs jėzuitas

²⁴ Vis dėlto būta bent kelių išimčių. Atrodo, kad į savo paskyrimo vietą 1773 m. rudenį neatvyko retoriką ir matematiką turėjęs dėstyti Ignacas Suchorskis – nors apie Draugijos uždarymą Abiejų Tautų Respublikoje tuomet dar nebuvo paskelbta. Ar šias pareigas vietoje jo perėmė kuris nors kitas Draugijos narys, ar minėtos disciplinos tais mokslo metais Kražiuose apskritai nebuvo dėstomos, nežinia. 1773/1774 m. m. pabaigos Kražiuose nesulaukė I filosofijos kurso studentas Jonas Niedzvieckis, 1774 m. gegužę Vilniuje įstojęs į Misijos kongregaciją.

²⁵ Sebastijonas Jankauskas – Martynui Počobutui, 1774 m. rugsėjo 4 d. (VUB RS, f. 16–7, l. 1r, 1v).

²⁶ Sebastijonas Jankauskas – Martynui Počobutui, 1774 m. spalio 8 d. (*ibid.*, l. 5v).

pageidauja rinktis. Nieko nuostabaus, kad dauguma tėvų pageidavo pedagoginio arba sielovadinio darbo – dažniausiai norėdami tęsti tai, kuo užsiėmė Draugijos panaikinimo išvakarėse. Scholastikų apsisprendimas buvo kiek kitokio pobūdžio: grįžti į pasaulį („apsivilkti kontušą“) arba siekti kunigystės (tęsiant studijas arba imantis praktinio sielovados darbo). Vilniuje liko darbuotis visi trys magistrai; studijas pratęsė dauguma teologijos (29 iš 42) ir filosofijos (16 iš 23) studentų. Iš dvidešimties išėjusiųjų pusė (10) „apsivilko kontušą“, t. y. sekuliarizavosi; iš likusiųjų 2 ėmė kunigauti (vienas jų – Merkinėje), 2 tapo „pašaliečiais“ (*extraneus factus*), dar 2 – privačiais dvarų mokytojais, vienas pradėjo mokytojauti Žadiškių mokykloje, dar vienas grįžo į gimtąją Varmiją. Kolegijoje liko gyventi ir nemaža dalis brolių (14 iš 33), tačiau dauguma (19) iš jėzuitų namų išsikraustė²⁷.

Kas dėjosi gretimoje Kražiams Pašiaušėje (čia atvejis buvo specifinis, kadangi mokyklos Pašiaušėje iš viso nebeliko), žinome iš paskutiniojo šios kolegijos rektoriaus Sebastijono Jankausko laiško Martynui Počobutui, rašyto 1774 m. rugsėjo 4 dieną:

Mano senuosiuose namuose jau viskas baigta. Likęs kun. Stanevičius rūpinasi sielomis, nors ir be paskirtos duonos. Kun. Schulleris sėdi, kaip kareivis turėdamas „laisvą stogą“. Kiti išsivažinėjo. Montvilas sekuliarizavosi ir bus „palestroje“ [t. y. teisme] Raseiniuose, o būstą turės pas Gaižuvos paseniūnį ir pas mane. Ryla ir Daugėla – į Varnius, į seminariją, kadangi nepanaudoti mokymui mokyklose. Kun. Petkevičius apsistojo pas Karpienę. Kun. Nonevičius išvažiavo į Lydos pavietą pas brolių, kuris jam užleidžia valdyti gerą palivarką su 15 valdinių. Apsidairęs namuose, atvažiuos į Vilnių pas Jūsų Malonybę, tikėdamasis malonės ir patarimo, todėl prašau pagelbėti jam susiklosčiusiomis aplinkybėmis. Tikiuosi, kad ir jis bus paslaugus.²⁸

Taigi, praėjus bemaž metams po Draugijos panaikinimo, iš dešimties Pašiaušės kolegijos tėvų ir scholastikų vietoje bebuvo likę du – buvęs pamokslininkas ir sielovados darbininkas Juozapas Stanevičius ir žemesniųjų studijų prefektas Jonas Šileris (Szy(l)ler, Schiller, Schüller). Buvęs rektorius Jankaus-

²⁷ *Informatio de personis Collegii Academici Vilnensis conscripta anno MDCCLXXIII*, VUB RS, f. 2 – DC 7.

²⁸ VUB RS, f. 16–7, l. 1r.

kas džiaugėsi tapęs Žemaičių katedros kapitulos nariu (prelatu scholastiku), buvęs dvasios tėvas tarnavo kažkurios ponios Karpienės kapelionu (Rėkyvos ar Pakapės dvare prie Šiaulių? Joniškėlyje?), o buvęs namų ministras ir bažnyčios prefektas Mykolas Nonevičius, kad ir būdamas kunigas, grįžo į privatų gyvenimą gimtinėje Lydos pavieta. Iš trijų magistrų vienas – Antanas Montvilas (Montwiłł), dėstęs retoriką, poetiką ir matematiką – sekuliarizavosi, o du kiti, žemesniųjų klasių mokytojai Danielius Daugėla (Dowgiałło) ir Antanas Ryla (Ryłło), tęsė studijas Žemaičių vyskupijos seminarijoje.

Kaip į įvykius reagavo Kražių jėzuitai? Apie daugumos brolių ir scholastikų likimą nieko nežinome²⁹. Vaistininkas brolis Bioteris priėmė dvasininko šventimus ir liko gyventi Kražiuose (apie jo likimą plačiau žr. 2. 3 poskyryje). Bent trys Kražių kolegijos bendruomenės nariai nusprendė prisijungti prie Prūsijoje ir Baltarusijoje tebegyvuojančių bičiulių bendruomenių³⁰. Brolis Ignacas Moščinskis kažkuriuo metu nuvyko į Daugpilį ir ten po dvejų metų mirė. Vos baigęs naujokyną ir turėjęs pradėti filosofijos studijas Kražiuose, Adalbertas Šulcas (Schultz) veikiausiai netrukus po to atsidūrė Prūsijoje – 1780 m. kaip Šventaliepės koadjutorius (taigi, jau kunigas?) turėjo sulaukti Draugijos uždraudimo Prūsijos Karalystėje. Kiek vyresnis Bernardas Promvaisas (Promweiss), Kražiuose baigęs pirmąją filosofijos studijų kursą, atrodo, irgi patraukė į savo gimtuosius (?) kraštus. Šulcas ir Promvaisas, ko gero, prisijungė prie jėzuitų bendruomenių Šventaliepėje arba Rešelyje, nes 9-ajame dešimtmetyje, jau kaip dieceziniai kunigai, darbavosi tose vietose. Dar vienas scholastikas, filosofijos studentas Jonas Niedzvieckis, pasirinko gyvenimą kitoje vienuolinėje bendrijoje (kol kas tai vienintelis žinomas tokio pobūdžio atvejis tarp Lietuvos buvusių jėzuitų) – įstojo į Misijos kongregaciją. Kaip jos narys, tapo ilgamečiu (pareigas ėjo net 30 metų!) Vilniaus vyskupijos seminarijos regentu ir profesoriumi, Vilniaus vyskupijos egzaminatoriumi ir knygų cenzoriumi (šias pareigas ėjo ir 1808 m. palikęs Misijos kongregaciją). Iš šešių scholastikų magistrų mokytojavimą Edukacijos komisijos mokykloje, kiek žinoma, tęsė tik du. Ignacas Suchorskis vėliau darbavosi Vilniuje, o gramatiką Kražiuose dėstęs Maksimilijonas Kliotas – Kaune. Iš dešimties

²⁹ Nuorodos į paskirų jėzuitų likimą po 1773 m. liudijančius šaltinius (išskyrus ypatingus atvejus) pateiktos priede-lentelėje, todėl straipsnyje nebekartojamos.

³⁰ Iš maždaug 1950 Lenkijos ir Lietuvos jėzuitų Baltarusijoje liko darbuotis apie 200, o Prūsijos teritorijoje – apie 180, žr. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 542.

pirmųjų ir antrųjų filosofijos kurso metų studentų mokytojavimą pasirinko du antrakursiai – Leonas Milvydas ir Stanislovas Olendzakis. Taigi šį tą žinome vos apie dviejų brolių (iš 10) ir septynių scholastikų (iš 16) tolimesnį gyvenimą.

Svarbiausia Draugijos narių kategorija, apie kurią išliko daugiausia žinių – tėvai, arba kunigai. Didžiuma Kražių kolegijos tėvų po Draugijos likvidavimo atsidūrė Vilniuje arba kitur Lietuvoje, kur buvo praleidę daugiausia laiko prieš atvykdami į Kražius. Kolegijos rektorius Andriejus Kaveckis tapo Žemaičių katedros kapitulos nariu – prelatu dekanu, tačiau Žemaitijoje, regis, nerezidavo³¹. Išvykęs į gimtuosius kraštus Lietuvoje, Vilkmergės paviete, ten, atrodo, (privaciai gyvendamas?) jis ir praleido visus (bemaž dvidešimt) likusius gyvenimo metus. Vyresnio amžiaus tėvai Jurgis Olizarovičius, aukštesniųjų studijų prefektas, ir Jonas Staniševskis, dvasios tėvas, netrukus (1774–1776 m.) baigė gyvenimą pačiame Vilniuje ar Vilniaus vyskupijoje. Filosofijos dėstytojas Ignacas Lapa po kurio laiko buvo paskirtas mokytojų seminarijos direktoriumi Vilniuje, o jos studijų prefektu tapo buvęs Kražių kolegijos pamokslininkas, žemesniųjų studijų prefektas, mokinių sodalicijos vadovas Leonas Borevičius. Šis tuo pačiu metu (1774 m.) gavo ir Upninkų kleboniją, o jo brolis, buvęs Kražių kolegijos ministras, bažnyčios prefektas ir Jėzaus Širdies brolijos vadovas Mykolas Borevičius, prieš tapdamas Skarulių klebonu iš Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero Kosakovskio malonės, 15 metų praleido savo geradarijo dvare. Tad šeši tėvai iš devynių paliko Kražius ir išvyko į Lietuvą (Vilniaus vyskupiją). Žemaitijoje (tačiau ne Kražiuose) liko antrasis filosofijos dėstytojas Liudvikas Kauzonas – jis tapo Kretingos mokyklos prorektoriumi. Kražių iki pat mirties nepaliko tik du tėvai – septyniasdešimtmetis, tačiau, sprendžiant iš pareigų (į Bartkiškius ir Lylavėnus išvykstantis misionierius, prancūzų k. dėstytojas), dar gyvybingas bavaras Antanas Polcas ir sekmadienių pamokslininkas bei sielovados darbininkas Ignacas Prielgauskas. Pastarasis dar beveik dešimtmetį ėjo mokyklos bažnyčios „pamokslininko ir sargo“ tarnystę. Iš 1773-ųjų bendruomenės, be šių dviejų tėvų ir brolio vaistininko, Kražiuose liko dar bent vienas – filosofijos kurso antrųjų metų studentas Leonas Milvydas. Bemaž visus likusius dvidešimt gyvenimo metų jis atidavė pedagoginiam darbui vietos mokykloje.

³¹ Laikotarpį nuo 1786 m. apimančioje Žemaičių kapitulos aktų knygoje Kaveckis nė karto neminimas tarp kapitulos sesijų dalyvių, žr. Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (LNB RKRS), f. 155-14, p. 1-90.

Tai, kad iš 25 tėvų ir scholastikų bendruomenės toje pačioje vietoje liko vos trys buvę jėzuitai, leidžia tvirtinti, jog Draugijos uždarymas Kražių kolegijos bendruomenei iš karto sudavė labai skaudų smūgį. Kituose jėzuitų namuose personalinės sudėties tęstinumas po 1773 m. buvo didesnis. Antai Ilūkstės kolegijoje liko beveik visi tėvai ir scholastikai (net 10 iš 11), Skaistkalnėje – lygiai pusė (4 iš 8). Net Pašiaušėje, kur panaikinta mokykla, pasilikusiųjų dalis (2 iš 10) iš pradžių buvo didesnė. Blogesnė padėtis iki šiol pastebėta tik Mintaujoje (Jelgavoje), kur neliko nė vieno iš šešių ten veikusių jėzuitų.

Varniuose darbuoję jėzuitai neturėjo galimybės tęsti veiklą tiesiogiai toje pačioje vietoje: čia nebuvo pasauliečiams skirtos mokyklos, o seminarijos administravimą perėmė Misijos kongregacijos nariai. Tad nė vienas iš penkių čionykščių tėvų neliko tęsti veiklos ten pat ir taip pat, o nedidukė bendruomenė buvo priversta išsisklaidyti. Vis dėlto, turint omenyje Varnių jėzuitų patarnavimų (kapelionavimas vyskupo dvare, seminaristų ugdymas, pamokslavimas katedroje), susijusių ne tiek su konkrečia gyvenamąja vieta, kiek su visos vyskupijos teritorija, pobūdį, galima tvirtinti, kad šiuo požiūriu net ke turi jėzuitai iš penkių liko „namie“. Nežinomas vieno iš seminarijos ugdytojų Pauliaus Bukonto likimas. Kitas ugdytojas, Mykolas Langhansas, tapo turtingos Plungės parapijos klebonu³², o vyskupo kapelionas Antanas Vildė gavo dar prestižiškesnę Joniškio parapiją³³. Misijos vyresnysis ir pamokslininkas Tadas Ragauskas, atrodo, tapo Ariogalos klebonu³⁴, o Mykolas Januševičius maždaug po dešimtmečio pasimirė kaip Tverų altarista ar Krekenavos kamendorius (?). Tai, kad buvę jėzuitai įsiskiepijo diecezinės dvasininkijos gretose ir parapijose,

³² Mykolo Langhanso mirtį Kražių mokyklos rektorius Mikalojus Velička palydėjo šiais žodžiais: „Umarł tu nam kochany Imc X. Langkans, Pleban Płungiański, ktorego i Diecezja, i my, *Confratres* iego in *Societate*, załowac powinnismy“, Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. birželio 15 d., VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 198r.

³³ Apie Antano Vildės mirtį Žemaičių vyskupijos dvasininkus informuojančiame aplinkraštyje pateiktas tikras jo elogijas: „Vir hic eximius, ut eruditione, vitae exemplaris praesentia, circa animarum salutem studio, Ecclesiae Janiscensis nuper sponsae suae decoratione, imo toto vitae suae cursu celebrem se in Diaecesi redidit, sic in obitu celebrior apparuit, Divinae voluntati conformis libenter se velle mori declarans, sacramentis munitus Deo suam dicavit animam“, Baisogalos parapijos aplinkraščių knyga, 1774–1791 m. VUB RS, f. 195–1, l. 40r.

³⁴ Apie Tado Ragausko mirtį pranešančiame aplinkraštyje pasakyta, kad Dievas „[v]irum nobilitate generis, excellentia virtutum, scientiae, pietatis et zeli erga Christi fidelium salutem multum in Diaecesi charum et praestantem e vivis ad aeternitatem vocavit“, *ibid.*, l. 40v.

kur jiems teko tarnauti, paliko reikšmingus savo veiklos (liudijančios, be kita ko, ir jėzuitinės tradicijos paveldą) pėdsakus, iškalbingai atskleidžia Jonišchio ir Plungės klebonų pavyzdžiai. Pirmasis, Antanas Vildė, Jonišchio bažnyčiai paliko nemaža knygų, kurios tapo XVI–XX a. leidinius sukaupusios parapijos bibliotekos pagrindu. Kaip galima spręsti iš tiek iš pačių leidinių (parengtų jėzuitų arba išleistų jų spaustuvėse), tiek iš jų proveniencijų, Vildė galėjo po 1773 m. priglobti Varnių jėzuitų misijos biblioteką ar jos dalį³⁵. Popiežiaus Pijaus VI Plungės bažnyčiai 1783 m. kovo 11 d. suteikti visuotiniai atlaidai, ko gero, būtent tuometinio jos klebono Mykolo Langhanso iniciatyva buvo paskirti šv. Ignaco Lojolos šventei³⁶. Šioje šventovėje išlikę nedidelio formato jėzuitų šventųjų (Ignaco ir Pranciškaus Ksavero) bei jėzuitišką dvasingumą (Švč. Jėzaus Širdies kultą) liudijantys atvaizdai³⁷ hipotetiškai taip pat sietini su tuo pačiu buvusiu jėzuitu – gal buvo nutapyti jo iniciatyva (paveikslų rinkinyje esama ir Langhanso globėjo šv. arkangelo Mykolo atvaizdo), o gal kitados (kaip ir Vildės knygos?) priklausė Varnių misijos koplyčiai.

* * *

Į 1773 m. ištikusią katastrofą įvairios jėzuitų bendruomenės reagavo skirtingai. Ar galima nustatyti bendresnes konkrečios bendruomenės jėzuitų pasilikimo / išvykimo priežastis? Viena vertus, daug lėmė išorinės aplinkybės: iš cituoto amžininko liudijimo matome, kad bent kai kurie pedagoginiu darbu užsiiminėję jėzuitai buvo linkę jį tęsti, tačiau ne visi tam buvo pakviesti. Iš kitų atvejų tyrinėjimo galima pasakyti, kad bendruomenės išlikimą daugiausia lėmė konsoliduojanti vyresniojo laikysena (atvirkščiai – bendruomenė Jelgavoje, konfliktavusi su vyresniuoju, kuris pirmas paliko skęstantį laivą,

³⁵ *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, kn. 1: *Balkaičiai–Joniškis*, sudarė Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 244–247.

³⁶ Popiežius suteikė visuotinius atlaidus titulinei Šv. Jono Krikštytojo Gimimo šventei ir dar vienam šventadieniui; šv. Ignaco Lojolos dieną (arba artimiausią sekmadienį) formaliai parinko vietos vyskupas Steponas Jonas Giedraitis (ar jam atstovavęs kanauninkas viceoficialas Ignacas Micevičius), tikriausiai atsižvelgdamas į parapijos klebono prašymą. Žr. Motiejus Valančius *Žemaičiuose. Plungės bažnyčios vizitacija 1850 metais*, sudarė ir parengė Domas Kaunas, Vilnius: „Valstybės žinios“, 2002, p. 56–57.

³⁷ Dalia Ramonienė, „Senieji bažnyčios paveikslai ir aptaisai“, in: *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė [Plungė. Kuliai. Stalgėnai. Pakutuvėnai]*, sudarė Adomas Butrimas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 77–81.

veikiai išsisklaidė), vyresnis narių amžius, solidesnė jų formacija, „profesinis statusas“ (tolimesnės eitų pareigybių perspektyvos), ilgesnis gyvenimo atitinkamoje vietovėje stažas ir su kraštu siejantys kilmės ryšiai.

Iš Kražių ir Varnių jėzuitų kolektyvinės biografijos galima būtų spręsti, kad šiuo atveju svarbiausi buvo stažo ir kilmės kriterijai – arba jų junginys. Tai, kad didžioji dauguma tėvų ir scholastikų iš Kražių išvyko³⁸, lėmė jų neilgas gyvenimas šioje vietovėje bei svetimumas šiam kraštui. Iš 14 tėvų Žemaitijoje liko visi trys vokiečiai (Polcas, Vildė ir Langhansas), bent du žemaičiai (Prielgauskas ir Januševičius) iš trijų (apie Bukonto likimą nieko nežinome) ir vienas lietuvis (Ragauskas). Visi jie buvo darbavęsi Kražiuose arba Varniuose ne mažiau kaip trejus metus. Vienintelis likęs scholastikas Leonas Milvydas buvo būtent žemaitis. Ryšio su kraštu svarbą paliudija ir „negatyvioji patirtis“: arčiau gimtųjų vietų patraukė lietuviai tėvai Kaveckis, Lapa, Olizarovičius, abudu Borevičiai, galbūt ir scholastikas Kliotas; į savą žemę grįžo vokiečiai scholastikai Promvaisas ir Šulcas. Ypač sėkmingos „repatriacijos“ pavyzdžiu laikytinas brolių Borevičių likimas – jiems abiem galiausiai pavyko gauti beneficijas (Skarulių ir Upninkų parapijas) gimtajame Kauno pavieta ir iki mirties gyventi vienas kito kaimynystėje.

Kražių jėzuitų bendruomenės dezintegraciją galėjo paspartinti ir „dezertravusio“ rektoriaus laikysena. Priešingai, Varnių misijoje besidarbavusius tėvus Žemaitijoje išlaikyti, ko gero, padėjo jėzuitams palankaus vyskupo Jono Domyko Lopacinskio globa. Vyskupas išreiškė savo palankumą paskirdamas Kražių ir Pašiaušės kolegijų rektorius Andriejų Kaveckį ir Juozapą Jankauską savo katedros kapitullos prelatais, o daugumą Varnių misijos-seminarijos tėvų (ir savo kapelioną) ilgainiui aprūpino parapiinėmis beneficijomis. Ši globa lietė ir kitus sielovados darbo sutikusius imtis jėzuitus³⁹: panorėjusius likti Žemaitijoje (be darbo Pašiaušėje likęs pamokslininkas Juozapas Stanevičius

³⁸ Jau Kazys Misius (*op. cit.*, p. 10) konstatavo, kad „1773 m. beveik visi jėzuitai paliko Kražius“.

³⁹ Jau 1774 m. pradžioje vysk. Lopacinskis kreipėsi į popiežiaus nuncijų Giuseppe Garampi, trokšdamas panaudoti kunigus jėzuitus sielovados darbe. Jo prašomas nuncijus netrukus (dar prieš 1774 m. liepos 4 d.) gavo popiežiaus įgaliojimą apbruoti konkrečius (vyskupo įvardytus) buvusios Draugijos narius, net ir tebegyvenančius bendruomenėse, sielovados darbui konkrečiose bažnyčiose. Žr. Lopacinskio ir Garampio korespondenciją, *Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, ed. Paulus Jatulis, t. II: 1609–1926, Roma: Academia Litwana Catholica Scientiarum, 1989, Nr. 410, p. 541–542; Nr. 412, p. 453; Nr. 415, p. 545–546.

jau 1774 m. gavo Kurtuvėnų kleboniją⁴⁰), čion grįžusius žemaičius (Antanas Rimkevičius apie 1773/1774 m. tapo Nemakščių altarista, o netrukus, apie 1775 m., – Kulių klebonu⁴¹) ir atkakusius svetimkilmius (po 1773 m. studijas Žemaičių kunigų seminarijoje baigęs rusėnas Arkadijus Horbackis 1776 m. paskirtas Žagarės klebonu⁴²). Tad manytina, kad sielovados darbo imtis panorėjusiems jėzuitams Žemaitijoje galimybės, ypač vyskupo Lopacinskio laikais (iki 1778 m.), buvo santykinai geresnės nei kitose bažnytinėse teritorijose. Be to, čia ir paties vyskupo, turinčio teikimo teisę į didelę parapinių beneficijų dalį bei į visas kapitulos narių vietas, galimybės savo globotinius aprūpinti beneficijomis buvo neblogos.

2. BUVĘ JĖZUITAI KRAŽIUOSE PO 1773 M.: NAUJI VARDAI IR TĖSTINUMO ŽENKLAI

2. 1. Buvę jėzuitai Kražių mokykloje: edukacinis personalas po 1773 m.

Buvusių jėzuitų bendruomenę XVIII a. pabaigos Kražiuose sudarė ne vien čia po 1773 m. likę gyventi buvusios Draugijos nariai. Prie dviejų tėvų ir vieno scholastiko, iš kurių du liko darbuotis mokykloje (Ignacas Prielgauskas – kaip pamokslininkas, Leonas Milvydas – kaip mokytojas), 1774 m. turėjo prisijungti profesorius veteranas, vienas garsiausių to meto Lietuvos jėzuitų filosofų, 52 m. amžiaus tėvas Benediktas Dobševičius iš Vilniaus universiteto ir 28 m. amžiaus scholastikas Ignacas Gotautas iš Žadiškių kolegijos⁴³. Abu

⁴⁰ 1797 m. žinios apie Žemaičių vyskupijos beneficijas ir personalą, Rusijos valstybės istorijos archyvas (toliau – RVIA), f. 822, ap. 12, b. 3576, l. 91r (susipažįstant su šio archyvo bylomis naudotasi Lietuvos istorijos instituto rankraštyne saugomo Leonido Žilevičiaus fondo (Nr. 50) mikrofilmais).

⁴¹ *Ibid.*, f. 51r.

⁴² *Ibid.*, f. 122v; *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, kn. 3: *Skaistgirys–Žukančiai*, sudarė Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2015, p. 194.

⁴³ 1774 m. spalio pradžioje Kražiuose studijų prefekto dar nebuvo (žr. išn. 26), tad įprastai pateikiama informacija, jog Dobševičius Kražiuose ėjo studijų prefekto pareigas nuo 1773 m., veikiausiai tikslintina. Kita vertus, Jano Poplateko tvirtinimu, Dobševičius iki 1775 m. dar ėjo kitas – mokyklų vizitatoriaus ir Vilniaus universiteto Teologijos fakulteto

jie buvo žemaičiai (Kražių kolegijoje jau anksčiau bent trejus metus dirbusio Dobševičiaus artimieji gyveno visai Kražių pašonėje⁴⁴), tad jų atvykimas į Kražius tik patvirtina, kad gimtųjų vietų trauką, kaip jau pastebėjome, galima laikyti vienu pagrindinių buvusių jėzuitų „migracijos dėsnių“. Kita vertus, galbūt šių asmenų atvykimą paskatino reikalas užimti išvykusių bičiulių vietą ir reaguoti į atsivėrusią pedagoginio personalo spragą? O galbūt šie buvusios Draugijos narių „mainai“ buvo iš anksto abiejų pusių atsakingai suderinti?

Kaip bebūtų, neabejotina tai, kad nuo 1774 (ar bent 1775) m. Kražių mokykloje darbavosi 4 jėzuitai: įstaigai prefekto titulu vadovavęs kun. Dobševičius, mokytojai Gotautas ir Milvydas (kažkuriuo metu priėmę kunigo šventimus) ir pamokslininkas kun. Prielgauskas. Iš pradžių jie sudarė absoliučią didumą po 1773 m. sumenkusios (triklasės)⁴⁵ Kražių mokyklos pedagoginio personalo; ir vėliau, mokyklai tapus šešiaklase, visą laiką iki pat 1792/1793 m. m. ši grupė išliko reikšminga (nuo trečdalis iki daugiau nei pusės mokytojų; žr. priedą Nr. 3⁴⁶). Negana to, buvę jėzuitai nepaleido iš savo rankų vadovavimo šiai mokyklai (iki pat perdavimo Kolainių karmelitams 1797 m.): iki 1781–1783 (?) m. prefekto pareigas ėjo Dobševičius, vėliau rektoriavo Velička (1783–1792), Kauzonas (1792–1793) ir galiausiai vėl tas pats Dobševičius (1793–1796?).

Kiekybiniu požiūriu buvusių jėzuitų dalyvavimas Kražių mokyklos veikloje apogėjų (5–6 asmenys) pasiekė XVIII a. devintame dešimtmetyje; nuo 1783 m. daugumą jų sudarė po 1773 m. atvykę buvusios Draugijos nariai. Viena vertus, daugiau mokytojų prisireikė pavertus mokyklą apygardine šešiaklase mokymo įstaiga. Kita vertus, buvusiems jėzuitams senstant (mirštant arba išeinant į pensiją) ir jų skaičiui „darbo rinkoje“ mažėjant, daugiau buvusių Jėzaus Draugijos narių į Kražius padėjo pritraukti naujo vadovo –

---

dekano pareigas; žr. Jan Poplatek, *Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków: WAM, 1973, p. 425.

⁴⁴ Dobševičiaus brolis gyveno vienos mylios atstu nuo Kražių, Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1784 m. liepos 27 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 59r. Kitus Dobševičiaus ir Gotauto biografinius duomenis žr. priede Nr. 2.

⁴⁵ Įdomu, ar Kražių mokyklos „degradavimas“ buvo nulemtas buvusių jėzuitų bendruomenės išsisklaidymo, ar nuo jo visiškai nepriklausė? O gal atvirkščiai, mokyklos sumažinimas lėmė didesnę jėzuitų išsivažinėjimą?

⁴⁶ Taip pat žr. Jano Poplateko (*op. cit.*, p. 299) pateiktą buvusių jėzuitų ir neįėjusių mokytojų skaičiaus Kražių mokykloje 1786–1794 m. palyginimą.

Žemaičių švietimo apygardos ir Kražių mokyklos rektoriaus, taip pat buvusio jėzuito – Mikalojaus Veličkos pastangos. Šis Jėzaus Draugijos mylėtojas⁴⁷, ieškodamas kandidatų į trūkstamas vietas, pirmiausia kliaudavosi pažįstamais asmenimis – buvusiais jėzuitais. Veličkos korespondencijoje apstu informacijos šiais reikalais: ieškodamas pamokslininko ir vokiečių kalbos mokytojo, tarėsi su Kristoforu Volfu (Wolff)⁴⁸; 1784 m. prašė Martyno Počobuto vietoj išvykstančių mokytojų naujiems mokslo metams atsiųsti į Kražius Pranciškų Skažynskį⁴⁹ arba (kažkurį) Vichertą⁵⁰, norinčius arba sutinkančius atvykti⁵¹; tais pačiais metais buvo sutaręs su naujokyno laikų „kolega“ kun. Jonu Šileriu dėl vokiečių kalbos mokymo⁵². Galiausiai Velička rūpinosi jo darbą galinčiais tinkamai pratęsti įpėdiniais: ketindamas atsistatydinti, 1790 m. norėjo rektorystę perduoti kun. Motiejui Šystovskiui (jei šis atsisakytų – kun. Piotrovs-

⁴⁷ Prisipažinęs, kad gyvenime verkė tik kartą – sužinojęs apie Draugijos panaikinimą, Mikalojus Velička nuo 1789 m. ne tik dažnai pasvajodavo, bet ir puoselėjo realias viltis, kad vienuolija bus atgaivinta. Jis džiaugėsi, kad galėtų atsikūrusiai, tačiau visą nuosavybę praradusiai Draugijai perduoti išsaugotus Kauno kolegijos ir bažnyčios pastatus ir sakėsi trokštąs „jėzuitiškai“ užbaigti gyvenimą, bent pusmetį kukliai pasidarbavęs infimos mokytojo ir pamokslininko tarnystėje: „bevelyčiau pas jėzuitus mokyti infimoje nei būti rektoriumi valdant Komisijai“ (VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 359r). Plačiau žr. 1789–1791 m. Mikalojaus Veličkos laiškus Martynui Počobutui (*ibid.*, l. 286r, 287v, 316v, 353r–359r, 360r–v, 361v, 364r, 379r, 388r).

⁴⁸ Mintaujos rezidencijoje mokytojavęs scholastikas Volfas 1773 m. kovo 27 d. išvyko iš tenykštės bendruomenės; iki šiol žinių apie jo tolimesnį likimą neturėta, plg. Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 32, 33, 36–37. Nuo 1780 m. pabaigos iki 1785 m. vasaros jis darbotvėsi Antano Vildės valdomoje Joniškio parapijoje kaip vikaras / pamokslininkas, žr. išn. 129. Veikiausiai po Vildės mirties, būtent 1785 m. vasarą (rugpjūčio 15 d. datuotame laiške metai nenurodyti), be globėjo likusį Volfą į Kražius ir kvietė Velička, tačiau šis jau buvo radęs pamokslininko vietą Šiaulių parapijoje, valdomoje kito buvusio jėzuito, Kazimiero Aloyzo Bukotos. Tiesa, Volfas vis dėlto pareiškė norįs būti Kražiuose, tačiau norėjo garantijos, kad gaus emerito pensiją, jei po metų pasiligtų. Veličkai toks „turgus“ ir tokio pobūdžio susitarimai neatrodė priimtini, žr. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 13r–v.

⁴⁹ T. Pranciškus Skažynskis (Skarzyński; g. 1745, įst. 1760) 1773–1792 m. mokytojavo paapygardinėje Vilniaus mokykloje, o 1794 m. gavo emerito pensiją Varšuvoje, žr. Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 376, 439. Jis jau buvo dirbęs Kražiuose trejus mokslo metus (1767–1770).

⁵⁰ Turbūt turimas omenyje t. Jonas Liudvikas Vichertas (Wichert(t); g. 1743, įst. 1760), 1781–1792 m. dirbęs retorikos, teisės ir moralės mokytoju Vilniaus apygardinėje mokykloje, žr. Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 375.

⁵¹ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1784 m. balandžio 26 d., VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 31v.

⁵² 1784 m. rugpjūčio 9 d. Velička pranešė Počobutui apie susitarimą su Jonu Šileriu, tačiau jau rugpjūčio 23 d. informavo, kad kun. Šileris vokiečių kalbos mokytoju nebus, *ibid.*, l. 64r, 69r.

kiui arba kun. Holynskiui)⁵³, o 1791 m. siūlė mokyklos vadovu skirti kun. Liudviką Kauzoną, į jo vietą Kretingoje pasiunčiant Leoną Milvydą⁵⁴. Ne be Veličkos žinios, o gal ir pastangų Kražių mokyklos personalo nariais tapo pamokslininkai Dominykas Januševičius (1783–1785) ir Juozapas Zaleskis (1788–1789), mokytojai Bernardas Lovišas (1783–1794) ir Adomas Drozdovskis (1786–1788)⁵⁵.

Buvusių jėzuitų mokytojavimo / pamokslavimo trukmė ir rezultatai gerokai skyrėsi. Sėkmingiausiai dirbusiu ir drauge didžiausią indėlį palikusiu pedagogu laikytinas Leonas Milvydas, mokytojavęs (dėstęs retoriką) beveik du dešimtmečius ir vienintelis taip ilgai įkūnijęs ryšį tarp Kražių mokyklos edukacinio personalo ir 1773 m. čia gyvavusios jėzuitų bendruomenės. Dar 1782 m. jis prašėsi išleidžiamas į pensiją, tačiau buvo įkalbėtas likti dar metams⁵⁶. Į pensiją, matyt, išėjo 1783 m., nes 1784 m. vasarą rektorius Velička, ieškodamas mokytojų, pranešė, kad Milvydas nieku būdu neapsiima dėstyti dėl baisiai blogos sveikatos, o 1785 m. rudenį, džiaugdamašis emerito grįžimu, užsiminė, kad Kražiai gero retorikos dėstytojo neturėjo dvejus metus⁵⁷. Grįžti mokytojauti Milvydą galbūt paskatino ir finansinė nauda –

⁵³ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1790 m. liepos 16 d., *ibid.*, l. 329v. Motiejus Šystovskis (Szystowski; g. 1729, įst. 1749) 1781–1794 m. darbavosi Kauno mokykloje, ten ėjo prorektorius pareigas (Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 297). Juozapas Holynskis (Hołyński; g. 1751, įst. 1767) 1784–1792 m. vadovavo Vilniaus bajorų konviktui, o 1790–1794 m. buvo Vilniaus paapygardinės mokyklos prorektoriumi (Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 377, 384). Šias pareigas 1783–1790 m., iki išėjimo į pensiją, ėjo Mykolas Piotrovskis (Piotrowski; g. 1741, įst. 1757).

⁵⁴ Veličkos tikinimu, Kauzonas Kražiuose esąs pažįstamas ir vertinamas, tad reikią jį ištraukti iš užkampio (t. y. Kretingos). Be to, svarbu esą tai, kad Kauzonas nevietinis – rektoraiuti nekliudysiantys asmeniniai interesai ir giminytė (kaip, beje, ir žemaičiui Milvydai, kuris Kretingoje būtų toli nuo savo gimtųjų vietų). Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1791 m. birželio 4 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 380r–v.

⁵⁵ Apie juos plačiau žr. priede Nr. 3. Savo laiškuose kritiškai vertindamas 1784/1785 m. m. Kražiuose retoriką dėsiusį Mar(c)ijoną Bieleckį (*ibid.*, l. 55r, 73r, 77r–v, 88r, 96v, 107v, 119r, 128r), Velička sakosi jį pažįstąs kaip Mazovijos provincijos jėzuitą, tačiau jėzuitų enciklopedija tokio asmens nežino, o Poplatekas, paminėdamas Bieleckį, jo nelaiko buvusiu jėzuitu.

⁵⁶ *Raporty generalnych wizytatorów szkół Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim 1782–1792*, oprac. Kalina Bartnicka, Irena Szybiak, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Ossolineum, 1974, p. 78.

⁵⁷ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1784 m. liepos 23 d., 1784 m. rugpjūčio 9 d. ir 1785 m. lapkričio 3 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 56v, 64r, 129r. Velička 1790 m. taip pat tvirtino, kad Milvydas buvo porą metų nutraukęs dėstymą (*ibid.*, l. 330r).

neprarasdamas 1200 auksinų emerito pensijos ir gaudamas mokytojo atlyginimą, jis dabar galėjo uždirbti pusantro karto daugiau (1800 auksinų)⁵⁸. Milvydo profesionalumą visą laiką gyrė Kražių mokyklos vizitatoriai⁵⁹, jį vertino rektorius Velička⁶⁰, o šiojo įpėdinis Kauzonas, dar jaunam (bebaigiančiam 40-uosius amžiaus metus) Milvydui mirus po 7 dienų ligos, apie velionį atsiliepė itin šiltais⁶¹.

Atsidavimo savo pareigai pavyzdžiais galima laikyti ir Kražių mokyklos (bei visos Žemaičių švietimo apygardos) rektorius – Mikalojų Veličką ir Liudviką Kauzoną. Apie pirmojo rūpestingumą ir uolumą įvairiose gyvenimo srityse iškalbingai liudija gausi jo korespondencija. Kauzono naudai byloja vienodai teigiami tokių skirtingų asmenų, kaip Velička ir Dobševičius, atsiliepimai. Pirmasis norėjo regėti Kretingos rektorių savo įpėdiniu, o antrasis su dideliu gailesčiu apverkė mylimo mokinio mirtį: velionis buvęs mielas visiems – ir bendruomenei, ir piliečiams, mokėjęs kiekvieną kaip dera gerbti ir pats buvęs visų gerbiamas⁶².

Amžininkai (vizitatoriai ir / arba vyresnieji) iš esmės pozityviai vertino ir dalies kitų buvusių jėzuitų darbą ar pastangas. 1782 m. vizitatorius konstatavo, kad matematikos mokytojas Ignacas Gotautas esąs rinktinis pedagogas, gerai išmanęs ir dėstęs jam paskirtus dalykus. Deja, sirguliuojantis ir supras-tėjusiu regėjimu besiskundžiantis pedagogas prašėsi į pensiją; atrodo, kad tai kaip nuostolį įvertinusiame vizitatoriui taip ir nepavyko jo perkalbėti⁶³. Atsi-

⁵⁸ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1785 m. lapkričio 3 d. ir 24 d., *ibid.*, l. 129r–v, 131r–v.

⁵⁹ *Raporty*, p. 73, 167, 292, 491, 530.

⁶⁰ 1785 m., Milvydui sutikus grįžti dėstyti retorikos, Velička džiaugėsi, nes Kražiuose, kaip „viešesnėje“ mokykloje, reikią geresnio dėstytojo, o prieš tai dėstę tik „brokdariai iš diecezinės kunigijos“ (*partacze ex clero*). 1791 m. jis rekomendavo Milvydą į Kretingos mokyklos rektorius: turįs silpnus dėstymui plaučius, tačiau esąs apdairus, maldingas ir uolus kunigas. Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1785 m. lapkričio 24 d. ir 1791 m. birželio 4 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 131r, 381r.

⁶¹ Kauzonas tikino negalįs apsaakyti liūdesio, kurį Milvydo mirtis sukėlė bendruomenėje, mokykloje, tarp kaimynų ir visos apylinkės žmonių. Bendruomenėje velionis buvęs ypatingas pasitikėjimo genijus, mokykloje – puikus ir solidus mokytojas, o apskritai imant – šventas, protingas, darbštus ir veiklus kunigas. Liudvikas Kauzonas – Martynui Počobutui, 1793 m. vasario 7 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Liudviko Kauzono laišakai), l. 5r–v.

⁶² Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1793 m. gegužės 23 d., *ibid.* (Dobševičiaus laišakai), l. 59r–v.

⁶³ *Raporty*, p. 73, 78.

sakęs mokytojavimo, Gotautas, regis, dar vienerius metus ėjo pamokslininko pareigas⁶⁴; išėjęs į emeritūrą, jis apsigyveno atskirai nuo bendruomenės⁶⁵. 1784 m. rektorius Velička skundėsi negalįs prikaltinti tinkamo darbui mokykloje Gotauto įpėdinio, pamokslininko Dominyko Januškevičiaus dėstyti teisę: „Tai žmogus, kuriam nerūpi nei karjera, nei didelės pajamos – jei tik ramiai turi duonos, tai ir patenkintas. Nuostabu – žmogus geras, protingas ir mielas kaip angelas.“⁶⁶ Rektorius būtų mielai matęs Januškevičių ne vien mokytoju, bet ir mokyklos prefektu, tačiau po metų pamokslininką prarado visai – šis kažkur gavo klebono vietą. Beliko atsidūsėti: „Labai mums gaila prarasti tokį gerbiamą ir mielą bičiulį“⁶⁷. Dėl vėliau pamokslininko pareigas ėjusio Stanislovo Zaleskio⁶⁸ rektorius Velička nuogaštavo („O, kad būtų tinkamas darbuotis savo pareigose, nes nabagas silpnutis. Žada savo pamokslus skaityti, bet duok, Dieve, kad jį girdėtų, kai skaitys, bažnyčia pas mus nemaža“⁶⁹), tačiau praėjus mokslo metams vizitatorius pamokslininko darbą įvertino pozityviai: „labai stropus ir pavyzdingas savo pareigose, uoliai atlieka savo įsipareigojimus“⁷⁰.

Vis dėlto „buvusio jėzuito“ tapatybė anaip tol ne visada reiškė kokybės ženklą. Antai 1788 m. spalio 1 d. nuo pareigų buvo nušalintas skandalingu elgesiu (piktžodžiavimu prieš katalikų tikėjimo tiesas, krikščionio pareigų (Komunijos priėmimo) nevykdymu, girtuoklyste, grubiu elgesiu ir vaidais bendruomenėje, apnuoginto bei ant kelių paguldyto mokinio mušimu savo kambaryje) pasižymėjęs Adomas Drozdovskis. Mokyklos vizitatorius

⁶⁴ 1782 m. Gotautas ketino atsistatydinti iš mokytojo pareigų ir užimti mirusio mokyklos bažnyčios pamokslininko Prielgausko vietą, žr. *ibid.*, p. 78. 1783 m. liepos 14 d., jis, kaip mokyklos pamokslininkas, pakrikštijo kūdikį Kražių parapijėje bažnyčioje, žr. Kražių parapijos krikšto metrikų knygą, 1776–1785 m. LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 1 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3500>), l. 61v.

⁶⁵ *Raporty*, p. 167.

⁶⁶ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1784 m. liepos 2 d. ir rugpjūčio 9 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 53r, 64r.

⁶⁷ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1785 m. balandžio 2 d. *Ibid.*, l. 86r.

⁶⁸ Zaleskis 1787 m. rugsėjo 6 d. laiške iš Vilniaus nežinomam adresatui (į jį kreipėsi „Sweykas!“) rašė, kad, aiškių ir geresnių perspektyvų nesant, reikią rinktis saugesnius variantus – jis galįs būti ir Kražiuose, ir pamokslininku, teksią tapti žemaičiu: „O wszystkich tu głucho, a zatym *securiora eligenda* i, ile mnie iest, Zmuydzinem trzeba zostac’“, VUB RS, f. 2 – DC 113 (Mokytojų laišakai), l. 41r–42r.

⁶⁹ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. spalio 25 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 212r.

⁷⁰ *Raporty*, p. 291.

priėmė tokį sprendimą atsižvelgęs į tai, kad kaltinamasis jau buvo įspėtas prieš metus, tačiau jo elgesys ne tik nepasitaisė, bet ir pablogėjo⁷¹ – iš tiesų Drozdovskiu jau anksčiau skundėsi mokyklos vadovai Velička ir Dobševičius⁷². Vizitatoriai paprastai turėdavo pastabų ir ilgamečiam teisės mokytojui Bernardui Lovišui: niekada laiku nepradedas mokinių Mišių, žiemą versdamas juos šalti, retai klausas išpažinčių, netinkamai ir mokąs, ir baudžias mokinius, ir priešingai – globojās nusižengėlius⁷³. Baigdamas rektorystę Kražiuose širdį išliejo ir Velička: Lovišas esąs nevertas mokytojo vietos, nes dėstąs ir blogai, ir nestropiai, mokiniai esą skundžiasi ir nenorį būti jo klasėje; sielvartas dėl jo ir bendruomenėje – nesivaldąs, esąs ambicingas, gerai apie save manąs, prie stalo – pirmas, į šventovę – paskutinis. Ir jei kitus mokytojus rektorius esą mylėjęs kaip vaikus, tai „šitas buvo kaip stumbras. Atrodo, kad žmogus, nors eksjėzuitas, be jokio išsilavinimo, net nenori mandagiai elgtis (*Polityki zachowac*) prie stalo“⁷⁴.

Vertinant ne tiek kiekybiniu, kiek kokybiniu požiūriu, galima konstatuoti, kad buvę jėzuitai Kražių mokykloje reikšmingą vaidmenį atliko iš-tisus du dešimtmečius – iki 1793-ųjų, kuomet mirė į Kauną išvykusį rektorių Mikalojų Veličką pakeitęs Liudvikas Kauzonas ir ilgametis retorikos mokytojas Leonas Milvydas. Atėjo atomazgos laikas. 1793 m. rektoriaus pareigos atiteko jau garbingo amžiaus Dobševičiui, grįžusiam iš emeritūros. Jis nepasižymėjo administratoriaus gabumais⁷⁵, o Lovišas – dėstymo kokybe ir stropumu. Buvusių jėzuitų prestižą palaikė tik 1793 m. į Kražius atvykęs dėstymo veteranas, Ilūkstėje, Vilniuje ir Kretingoje darbavęsis

⁷¹ *Ibid.*, p. 298–299.

⁷² Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1788 m. birželio 4 ir liepos 29 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobševičiaus laišakai), l. 10r–v, 17r; Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. vasario 23 d., 1788 m. kovo 3 d. (pareiškė kitais mokslo metais norįs atsikratyti Drozdovskio). VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 181r–182r; 220v. Baisėdamasis kažkuriuo mokyklos pedagoginio personalo nariu, praėjus keleriems metams (1791 m. sausio 16 d.) Velička rašė: „Baisus jis mums kaip Drozdovskis“ (*ibid.*, l. 368r–369r).

⁷³ *Raporty*, p. 291, 294–296, 490–491.

⁷⁴ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1792 m. liepos 21 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 410r.

⁷⁵ 1782 m. vizitatoriui mokytojai skundėsi, kad Dobševičius su jais elgiasi nežmoniškai, yra prastos nuotaikos, pastatai ir mokykla apleista, klasės dažnai nešildomos, namų patalpos užleidžiamos pašalinių asmenų kompanijoms. Vizitatorius šiais klausimais paskelbė atitinkamus potvarkius, žr. *Raporty*, p. 77, 79–80.

Andriejus Špirkavičius⁷⁶: rektorius Dobševičius su visa bendruomene tuomet džiaugėsi, kad toks garbus asmuo pasirinko gyventi Kražiuose, ir nurodė nedelsiant jam suremontuoti kambarį⁷⁷. Šie trys buvę jėzuitai Kražiuose buvo paskutiniai, likę čia bent iki 1796 m. Paskutinis Dobševičiaus laiškas, informuojantis apie Vilniaus gubernatoriaus apsilankymą, datuojamas 1796 m. liepos 12 d.⁷⁸; jame nematyti užuominų apie besikeičiantį rektoriaus statusą, tad galima manyti, jog teksto autorius liko rektoriumi Kražių mokykloje ir 1796/1797 m. m., iki pat šios mokymo įstaigos perdavimo Kolainių karmelitams. Kuriais metais mokytojauti baigė Špirkavičius, nežinoma. Iš 1795 m. liepą rašyto Lovišo laiško atrodo, kad buvo nuspręsta jį išleisti jį į pensiją nuo 1795/1796 m. m., tačiau dėl sveikatos būklės, regis, jis jau nebedėstė ir 1794/1795 m. m. Vis dėlto buvęs mokytojas kurį laiką dar liko Kražiuose, matyt, kaip rezidentas emeritas – iki pat 1796 m. vasario Lovišas, užtariamasis Dobševičiaus, kelis kartus maldavo Počobutą paskirti jam deramą atlygį už ilgus darbo metus⁷⁹.

2. 2. Buvę jėzuitai Kražiuose po 1773 m.: bendruomenės trauka

Kražiuose gyvenančių buvusių jėzuitų branduolys darbavosi mokykloje; prie jo šliejosi pas saviškius nuolatos arba epizodiškai prisiglaudžiantys kiti buvusios Draugijos nariai. Taigi Kražių mokykla iš dalies atliko pusiau pojėzuitinės bendruomenės vaidmenį; nors formalią prieglaudos teisę veikiausiai turėjo tik Edukacijos komisijos pensiją užsitarnavę emeritai, realiai trumpalaikę globą ir kitiems asmenims savo nuožiūra, bet nepapiktindamas bendruomenės, ko

⁷⁶ Vizitatoriai ankstesnį jo darbą vertino pozityviai, plg. *ibid.*, p. 500, 533. Ir vėliau, 1799 m. gegužės 15 d., Vilniaus pavieta mokykla retorikos mokytoją Špirkavičių – veikiausiai dėl geros opinijos tarp mokytojų – vienbalsiai išrinko Universiteto rektoriaus rinkėju. Žr. Janina Kamińska, *Universitas Vilnensis 1793–1803. Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 79–80.

⁷⁷ Benediktas Dobševičius – Andriejui Streckiui, 1793 m. spalio 9 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Dobševičiaus laišakai), l. 47r.

⁷⁸ Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1796 m. liepos 12 d. *Ibid.*, l. 35r–36r.

⁷⁹ Bernardas Lovišas – Martynui Počobutui, 1795 m. liepos 8 d., rugsėjo 8 d. ir 1796 m. vasario 12 d.; Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1795 m. lapkričio 17 d., *ibid.* (Dobševičiaus laišakai), l. 38r; (Mokytojų laišakai), l. 34r–v, 36r, 37r.

gero, galėjo suteikti rektorius. Iki 1782 m. kolegijos pastatuose gyveno brolis vaistininkas Jokūbas Bioteris; jis tvarkėsi atskirai nuo bendruomenės (plačiau apie tai – kitame skyrelyje). Apie 1780–1781 m. – po to, kai šešerius metus atitarnavęs Kražių benediktinių nuodėmklausiu liko be vietos – kartais pas giminaičius glausdavosi, o kartais mokykloje apsistodavo buvęs tėvas jėzuitas Domininkas Januškevičius (vėliau kurį laiką ėjęs mokyklos pamokslininko pareigas)⁸⁰. 1786 m. vizitacijos metu Kražiuose pensijos prašėsi pragyvenimo šaltinių netekęs buvęs brolis jėzuitas, skulptorius Tomas Podhaiskis⁸¹, tuo metu darbavęsis kaimyninėse Tytuvėnų ir Šiluvos bažnyčiose⁸². Ar jis kurį laiką ir gyveno Kražiuose, neaišku.

Bene ilgiausiu „satelitinio“ Kražių bendruomenės nario stažu išsiskyrė po 1773 m. Pašiaušėje kurį laiką likęs panaikintos tenykštės mokyklos studijų prefektas kun. Jonas Šileris. 1774 m. rudenį jis dar rezidavo Pašiaušėje⁸³, tačiau vėliau ėmė talkinti Kražių parapijos sielovadoje: krikšto metrikų knygoje šis kunigas minimas (kai kur – kaip Kražių vikaras) nuo 1776 m. balandžio 9 d. iki 1777 m. gruodžio 1 d.⁸⁴ Gerokai vėliau kun. Šileris skundėsi, kad už trejų metų kamendoriavimą Kražiuose anuometinis Kražių parapijos administratorius kun. Šiška jam likęs skolingas⁸⁵. Kadangi minėtoji metrikų knyga užvesta tik 1776 m., o ankstesnių metų įrašų nežinoma, tikėtina, kad kun. Šileris darbavosi Kražių parapijos sielovadoje nuo 1774 m. pabaigos iki 1777 m.

⁸⁰ „...mieysca nie ma nigdzie; przebywa tymczasem u swoich kolligatow, czasem i u nas in Collegio rezyduie, żyje tantisper z grosza zasłużonego“, Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1781 (1787?) m. vasario 25 d. *Ibid.* (Dobševičiaus laišakai), l. 19v. Dominykas Januškevičius buvo kilęs iš Žemaitijos ir porą metų (iki 1773 m.) darbavosi Kražių kolegijoje (žr. priedą Nr. 2). Įdomu, kad 1781 m. rudenį, matyt, dar neturėdamas nuolatinės tarnybos, veikiausiai tas pats Januškevičius (neminimas vardu, apibūdinamas kaip labai vertinamas kunigas) nepasidavė įkalbinėjimams užimti Kauno mokyklos pamokslininko vietą ir puoselėjo viltis, kad bus atsižvelgta į jo nuopelnus Žemaičių vyskupijai, žr. kun. Jurgio Daknevičiaus prierašą Kauno mokytojų laiške Martynui Počobutui, 1781 m. spalio (? lapkričio?) 10 d. VUB RS, f. 2 – D110, l. 165v.

⁸¹ *Raporty*, p. 167.

⁸² Aistė Paliušytė, „Podhaiskis Tomas“, in: *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. I: XVI–XVIII a., sudarė Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 217–218.

⁸³ Žr. išn. 28.

⁸⁴ Kražių parapijos krikšto metrikų knyga, 1776–1785 m. LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 1 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3500>), l. 1r–12v.

⁸⁵ Jonas Šileris – Martynui Počobutui, 1793 m. birželio 15 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Mokytojų laišakai), l. 45v.

pabaigos. Ir vėliau jis dažnai minimas Kražiuose, jų apylinkėse arba pačioje kolegijos bendruomenėje. 1778 m. spalio 16 d. kun. Šileris krikštijo Kražiuose⁸⁶, o 1784 m. vasarą rektorius Velička mėgino įkalbėti noviciato laikų pažįstamą dėstyti vokiečių kalbą mokykloje – šis iš pradžių sutiko, bet vėliau atsisakė⁸⁷. Rektorius globojo šį savo bičiulį ir ėmė jo pensiją, pasirūpindamas kun. Šilerio poreikiais. 1785 m. sausio 2 d. Velička informavo Počobutą, kad ir Šilerio sveikata, ir finansinė padėtis prasta – rektoriui tekę iš savų pinigų parūpinti šiam emeritui žieminę aprangą, tikintis ateityje kompensuoti patirtas išlaidas iš kun. Šilerio pensijos⁸⁸. Atrodo, kad šiuo metu (galbūt ir kitais momentais bei laikotarpiais) kun. Šileris rezidavo kolegijos bendruomenėje. Būta ir kitokios patirties – 1787 m., pranešdamas, kad Šilerio sveikata ėmė blogėti, Velička pažymėjo, kad emeritas gyvena dvare netoli Kražių. Ligonis tuomet sudarė testamentą ir paskyrė kolegijos rektorių jo vykdytoju, tačiau iš esmės jokio turto neturėjo – esą vargšui kunigui mirus, nebūsią už ką jo palaidoti⁸⁹. Vėlesnės (1789, 1791 ir 1793 m.) užuominos apie kun. Šilerį liudija tuomet jį gyvenus Kražių kolegijos bendruomenėje⁹⁰.

Esama ir kitų buvusių jėzuitų, kuriuos galima įtarti darbavusis Kražiuose – ir epizodiškai rezidavus tenykštėje pojėzuitinėje bendruomenėje. Galbūt nuo 1776 m. gegužės iki 1777 m. birželio 1 d. (iš pradžių – kaip svečias, netrukus – kaip Kražių mansionarijus, vikaras, kamendorius) Kražiuose krikštijęs Juozapas Vaitkevičius⁹¹ (ir vėliau jis retkarčiais pasirodydavo Kražiuose, bet jau kaip Pakražančio altarista) tapatintinas su 1773 m. naujokyne gyvenusiu jėzuitu⁹² ir / arba galimu Merkinės mokyklos mokytoju (1773–1776?)⁹³ tuo

⁸⁶ LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 1 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3500>), l. 19v).

⁸⁷ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1784 m. rugpjūčio 9 ir 23 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 64r, 69r.

⁸⁸ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1782 m. sausio 2 d., *ibid.*, l. 90r.

⁸⁹ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. lapkričio 14 d., *ibid.*, l. 214r–215r.

⁹⁰ *Raporty*, p. 443 (1789 m.); Benedikto Dobševičiaus ir Jonui Šilerio laišakai Martynui Počobutui ir Andriejui Streckiui, 1791 m. rugpjūčio 7 d., 1793 m. birželio 15 d., spalio 23 (?) ir 24 d. VUB RS, f. 2 – DC 112 (Dobševičiaus laišakai), l. 25r–26r, 51r–52r; (Mokytojų laišakai), l. 45r–48r.

⁹¹ LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 1 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3500>), l. 1v–10r.

⁹² Žr. 1773/1774 m. trumpąjį Lietuvos provincijos katalogą.

⁹³ Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 442.

pačiu vardu ir pavarde (g. 1752, įst. 1771)? Dar vienas „įtariamasis“ priklausymu Jėzaus Draugijai – Kražių kamendorius Juozapas Urbonavičius (Urbanowicz), santuokos metrikų knygoje minimas 1794 m. lapkričio 11 d. – 1796 m. lapkričio mėn.⁹⁴; tuo pačiu vardu vadinosi vienas iš Vilniaus vyskupo Ignaco Jokūbo Masalskio 1775 m. paskirtų LDK mokyklų vizitatorių⁹⁵. „Enciklopedijoje“ nurodoma, kad buvęs Varnių rezidencijos tėvas Mykolas Januševičius po 1773 m. darbavosi ir 1778 m. esą mirė Kražiuose – galbūt ir jis rezidavo šalia savo bičiulių?

Bendruomeninio gyvenimo, įprasto buvusiems jėzuitams (ypač turėjusiems didesnę vienuolinio gyvenimo stažą), trauka vis dėlto nebuvo absoliuti – antai į pensiją išėjęs Ignacas Gotautas labiau norėjo reziduoti kitur (kadangi buvo kilęs iš Žemaitijos, gal pas giminaičius?)⁹⁶, o brolis Jokūbas Bioteris, kad ir gyvendamas tuose pačiuose pastatuose, tvarkėsi savarankiškai. Pasitaikydavo ir priešingų atvejų – kai buvę jėzuitai nebuvo laukiami bendruomenės nariai. Ryškiausias tokio pobūdžio epizodas susijęs su Jono Ignaco Jankausko (g. 1737, įst. 1752, m. 1791) vardu. Šis jėzuitas⁹⁷, buvęs t. Generolo asistento sekretorius Romoje, mirus broliui (taip pat buvusiam jėzuitui, paskutiniajam Pašiaušės kolegijos rektoriui, o vėliau – Žemaičių kapitulos prelatui scholastikui Sebastijonui Jankauskui), iš Vilniaus atsikraustė gyventi į Bukantiškę –

⁹⁴ Kražių parapijos santuokos metrikų knyga, 1776–1795 m. LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 10 (priega internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3501>), l. 70v–75v; Kražių parapijos santuokos metrikų knyga, 1796–1809 m. LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 14 (priega internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3505>), l. 1r–5v.

⁹⁵ Tokiu vardu vadinamas tėvas jėzuitas (g. 1746, įst. 1765) 1773 m. rezidavo Vilniaus kolegijoje, o 1775 m. jis minėtas kaip LDK parapijų mokyklų vizitatorius (Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 441). Iš katalogų žinoma, kad t. Urbonavičius buvo kilęs iš Žemaitijos, mokėjo lietuvių kalbą, o 1768–1770 m. Kražiuose studijavo filosofiją. Po Jėzaus Draugijos panaikinimo Juozapas Urbonavičius vikaravo įvairiose parapijose, kol apie 1797 m. buvo paskirtas Pabaisko parapijos vikaru (RVIA, f. 822, ap. 12, b. 2943, l. 60r), tad jo tapatinimas su Kražių kamendoriumi 1794–1796 m. visai įmanomas. 1803–1805 m. Urbonavičius minimas kaip Šiuokštų giminės (beje, ji turėjo dvarą Kražių parapijoje) globojamos koplyčios Ramygalos parapijoje kapelionas, šias pareigas pradėjęs eiti apie 1801 m. (RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3758, l. 21v; b. 3762, l. 16v). 1810 m. Vilniaus vyskupijos elencho žiniomis, kun. Urbonavičius ėjo Inturkės vikaro pareigas, o 1811 m. elenche jis paminėtas kaip miręs (taigi, tikriausiai 1810 m.) Dubingių vikaras. Įdomu, kad Juozapas Urbonavičius, pavadintas Livonijos kanaaninku, tarp mirusiųjų dar kartą paminėtas ir 1812 m. elenche.

⁹⁶ *Raporty*, p. 167.

⁹⁷ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 238.

buvusį Kražių jėzuitų kolegijos dvarą. Gerai pažinodamas tėvą Jankauską⁹⁸, Kražių mokyklos rektorius Mikalojus Velička stengėsi išvengti jo draugijos. Iš pradžių tik šaipėsis iš bendrabrolio keistenybių – apsimetimo didponiu⁹⁹, 1788 m. pabaigoje Velička jau turėjo rimtai aiškintis Počobutui, kodėl atsisako priimti Jankauską į bendruomenę¹⁰⁰. Kražių mokyklos rektorius išsamiai ir vaizdingai pasakojo, kad tėvas Jonas, kartkartėmis trumpam apsistodamas Kražiuose, varginąs namų gyventojus, be jokios diskrecijos reikalaujans paklusnumo, o visa tai esą dėl piktnaudžiavimo gėrimais – Jankausko girtuokliavimas ir iš to kylantys ekscesai jau tapę apylinkės gyventojų priežodžiu. Jankauskui esą liūdna sėdėti namuose be kompanijos. „Ir kas gi tai sako? Tai kunigas, eksjėzuitas, teologas. O kodėl jo draugijai ir užsiėmimams netinka Dievas, Marija ir šventieji? Kas tokią draugiją turi širdyje, né nepagalvos apie kompaniją. Davė jam Viešpats Dievas didelį turtą, pinigų ir sveikatos [...]. Ko gi trūksta? Ogi pliurpti kompanijoje, lošti kortomis, gerti ir t. t.“¹⁰¹ Rektoriaus Veličkos atsargumas pasiteisino: gailėdamas 1791 m. kovo 11 d. mirusio Jankausko, jis tegalėjo išvardyti vien velionio sukeltus siaubingus skandalus ir liūdną pabaigą – neaiškius santykius su tarnaitė, po lova mirtinos ligos metu stovėjusį ir nuolat naudotą butelį, lengvabūdiškai iššvaistytą turtą, o galiausiai – atsisakymą atlikti išpažintį mirties akivaizdoje¹⁰².

2. 3. Tarpusavio sugyvenimas ir jėzuitiška dvasia

Potencialių bendro gyvenimo drumstėjų prevencinis užkardymas kaip panacėja nepasiteisino – buvusių jėzuitų sugyvenimas Kražių bendruomenėje anaip tol nebuvo idealus. Atskiro dėmesio nusipelno išskirtinė buvusio

⁹⁸ „...žinau, koks žmogus yra mylimasis Jonas“, Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1786 m. liepos 17 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 153v.

⁹⁹ „Juokingas tas mūsų tėvas kun. Jankauskas, dabar nesivadina kitaip, kaip tik Bukantiškės ponu“, Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1786 m. lapkričio 24 d., *ibid.*, l. 166r. Naujasis ponas („mūsų grafas“) demonstravo savo statusą važinėdamas su gausia tarnų palyda („Nie jezdzi inaczey jak tylko samoszot z swemi ludzmi“), o kartą, kai Kražių kolegijos rektorius įteikė Jankauskui Počobuto laišką, adresatas perdavė jį savo „sekretoriui“, sakydamas: „Na, perskaityk, pasakysi man, ką ten rašo.“ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1788 m. rugpjūčio 1 d. *Ibid.*, l. 253v.

¹⁰⁰ Žr. 1788 m. lapkričio 18 d. ir 20 d. bei gruodžio 12 d. laiškus, *ibid.*, l. 270r–274v.

¹⁰¹ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1788 m. lapkričio 20 d., *ibid.*, l. 270v.

¹⁰² Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1791 m. gegužės 4 d., *ibid.*, l. 377r.

brolio vaistininko Jokūbo Bioterio (Boterio) istorija. Jis po 1773 m. liko gyventi Kražiuose (sakėsi gavęs tam žodinį jėzuitų turto liustratorių leidimą) ir... tapo problema kitiems buvusiems tos pačios Draugijos nariams, kurią tik 1782 m. išsprendė Edukacijos komisijos vizitatorius Grigalius Piramovičius. Ligi tol Bioteris nuolat skundė mokyklos prefektą, pamokslininką ir mokytojus Žemaičių vyskupijos konsistorijai ir Edukacijos komisijai. Buvęs brolis jėzuitas užėmė nemažą dalį kolegijos pastatų (turėjo kambarių per du aukštus gyvenamajame pastate, taip pat arklides-tvartą) ir teritorijos (nemažą sodą-daržą), laikė ožką, paršų, vištų ir šunų, turėjo savą virtuvę bei šeimnininkę ir, kaip dažnai pasitaiko, dėl įvairių buitinių priežasčių ir nuosavybės konfliktavo su savo kaimynais – kartą net įsiveržė į vieno mokytojo butą¹⁰³. Mokyklos prefektas Dobševičius savo ir kolegų vardu skundėsi Edukacijos komisijai, kad Bioteris leidžiąs galvijams ir kiaulėms vaikščioti koridoriais, užgauliojās mokytojus, vaikus auklėjās bizūnu ir tvirtinās turįs tokią pat teisę gyventi kolegijoje kaip ir mokytojai. Be to, buvęs vaistininkas nekenčiąs sergančių mokytojų ir jiems nepadedās – primygtinai prašomas applankyti susirgusį Ignacą Gotautą ir patarti, kokius vaistus vartoti, atsakęs: „Neisiu, tegu miršta.“ Paties Bioterio vaistai esą ne tik neveiksmingi, bet ir pavojingi (nes gaminti dar Jėzaus Draugijos laikais), tad mokytojams tenkā patiems gabentis vaistų iš Prūsijos¹⁰⁴. Dejuota ir dėl Bioterio šeimnininkės: įeinanti į bendruomenės patalpas, vaidinga, nešiojanti plepalus, kasdien su vaistininku gerianti kavą (arba vaistininkas siunčiąs jai kavą į miestelį)¹⁰⁵. Iš bylos aprašymo sužinome svarbią detalę – kad po Draugijos panaikinimo brolis jėzuitas „savo asmens apgynimo dėlei“ pasirūpino priimti žemesniuosius dvasininko šventimus. Vis dėlto Bioterio keliami vaidai ir skundai galiausiai atsigrėžė prieš jį patį. Vizitatorius konstatavo, kad buvęs brolis nebeužsiima vaistininko praktika, nepagelbsti ligoniams, tad šiuo požiūriu nėra naudingas nei vietos gyventojams, nei kolegijos mokiniams, o dalį pastatų, priklausančių Edukacijos komisijai, valdo neteisėtai. Praradęs teisę į savarankišką ūkį, Bioteris jautėsi sužlugdytas ir netekęs pragyvenimo šaltinio; jo pagailėjęs vizitatorius pažadėjo kreiptis į Edukacijos komisiją, kad ir šiam buvusiam broliui jėzuitui būtų paskirta emerito pensija¹⁰⁶.

¹⁰³ *Raporty*, p. 77–78, 80–83.

¹⁰⁴ Benedikto Dobševičiaus skundas Edukacijos komisijai, VUB RS, f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobševičiaus laišakai), l. 9r–v.

¹⁰⁵ Ginčo su Jokūbu Bioteriu nagrinėjimas Kražiuose, 1781 m. balandžio 30 d., *ibid.*, l. 13r–v.

¹⁰⁶ Žr. išn. 103.

Pensijos Bioteris, atrodo, taip ir negavo – nes jos prašė dar 1786 m., Kražių mokyklą lankant kitam vizitatoriui¹⁰⁷. 1787 m. jį, kaip tikrą vargšą, senatvėje likusį be pragyvenimo šaltinio (Bioterio medicinos įgūdžiai jau negelbėję, nesant vaistinės ir gyventojų pasitikėjimo) ir vykstantį pas Martyną Počobutą į Vilnių prašyti pensijos, užtarė rektorius Velička. Jis siūlė argumentuoti pensijos skyrimą tuo, kad Bioteris esąs reikalingas bendruomenei ir mokiniams kaip medikas¹⁰⁸. Kita vertus, buvęs brolis jėzuitas turėjo šiokią tokią materialinę bendruomenės paramą – laikė Kražiuose vieną mokyklai priklausantį namą, už kurį mokėjo vien sklypo mokesį. Nuomininkas buvo suremontavęs pastatą savo lėšomis, tad turėjo teisę iki gyvos galvos gyventi jame be nuomos mokesčio (po mirties namas turėjo grįžti mokyklos dispozicijon)¹⁰⁹.

Permaininga įtampa Kražių mokyklos bendruomenėje buvo pažymėti trijų buvusių jėzuitų – Mikalojaus Veličkos, Benedikto Dobševičiaus ir Jono Šilerio – santykiai. Rektoriui Veličkai nuo seno nepatiko prefekto Dobševičiaus savivalė, kylanti iš susisaistymo su apylinkės visuomene¹¹⁰. Šių asmenų tarpusavio nesutarimai apogėjų pasiekė 1791 metais. Galbūt tai lėmė per ilgesnį laiką drauge gyvenant susikaupusios nuoskaudos, o gal (ir) senstančių vyrų nebegebėjimas suvaldyti emocijų. 1791 m. pavasarį Velička skundėsi Počobutui bendruomenės susipriešinimu, kurį jis esą radęs po kelionės į Kauną – jos metu rektorių pavadavo emeritas Dobševičius. Rektorius dejavo negalįs nė papriekaištauti Dobševičiui – „kaip užsirūstins, visada man būna blogiau. J. M. kun. Dobševičiui visada būdingi du kraštutinumai, niekada nebūna vidurio“; „kone nuolatos esu tarp kūjo ir priekalo“¹¹¹. Vis dėlto Veličkos kantrybė, matyt, greitai trūko – 1791 m. rugpjūtį Dobševičius pasiskundė, jog kitais metais norima jį pašalinti nuo bendro stalo. Taip esą pažeidžiamos statute

¹⁰⁷ *Raporty*, p. 167.

¹⁰⁸ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. rugpjūčio 8 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 204r–v.

¹⁰⁹ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. vasario 28 d., *ibid.*, l. 184r–v. Bioteris mirė prieš 1788 m. birželio 18 d., žr. *ibid.*, l. 239r.

¹¹⁰ 1788 m., matyt, Velykų proga rektorius piktinosi prefektu, per šventes išvykusių pas saviškius ir leidusių išvažinėti mokiniams. 1787 m. tokių tebuvę keliolika, o 1788 m. – jau 80, Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1788 m. kovo 28 d. ir balandžio 10 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 226r–v, 228r–229v.

¹¹¹ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1791 m. balandžio 5 d., *ibid.*, l. 374v–375r. Dėl įtampos bendruomenėje Dobševičiui kaltę vertė ir matematikos mokytojas, pranciškonas konventualas Kazimieras Kamienskis, žr. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Mokytojų laiškai), l. 14r.

numatytos emeritų teisės, juolab kad Dobševičius kartu su bendruomene aukojas Mišias, klausas išpažinčių, vyksta pas ligonius. Be to, rektorius jau nušalinęs nuo bendro stalo kun. Šilerį. Šis per vakarienę susivaidijęs su kai kuriais mokytojais, tačiau, Dobševičiaus įsitikinimu, tikroji priežastis buvo ta, kad Šileris prikišęs rektoriui, jog šis koplyčioje aukojas Mišias degant lajinėms žvakėms¹¹². Konfliktas rutuliojosi toliau, nes 1791 m. spalį Dobševičius jau dejavo esąs neprileidžiamas prie bendro stalo. Rektorius jam pasiūlęs valgyti privačiai – bet ar emeritas sergąs kokia nors užkrečiama (pvz., venerine) liga? Pati bendruomenė nesanti jam priešiška, o per penkiolika metų, kuomet Dobševičius ėjo prefekto pareigas, jis niekada nebuvo apkalintas santarvės drumstimu¹¹³. Tuo pačiu metu iš Kražių keliavo kitas Martynui Počobutui skirtas laiškas. Jame rektorius Velička sakėsi jau kartą išvardijęs priežastis, dėl kurių negalįs prileisti Dobševičiaus prie stalo, ir tvirtino jų nebekartosias: „Žinai, Pone, jo [...] bendravimo būdą ir kt., teikis būti man toks maloningas, nenorėk manęs spausti savo įkalbinėjimais. Galiausiai, Pone, bausk mane kaip nori, nors liepk mane ir mušti, nepadarysiu to, ko nori J. M. kun. Dobševičius.“¹¹⁴ Veličkos ir Dobševičiaus konfliktui pasiekus aukščiausią tašką, situacija, iš kurios išeities, regis, nebebuvo, kažkaip išsisprendė: 1791 m. lapkričio viduryje Dobševičius dėkojo Počobutui, kad jo įtikinėjimai palenkė Veličką pakviesti emeritą prie bendruomenės stalo¹¹⁵.

Rektoriui Veličkai atsistatydinus, 1793 m. įsižiebė dar vienas konfliktas – šįkart tarp rektoriaus Dobševičiaus ir kun. Šilerio. Pastarąjį rektorius kaltino mokytojų šmeižimu ir jų autoriteto mokinių akyse žlugdymu, girtuoklyste, įsiteikinėjimu kareiviams (pasidaręs kareivių kapelionu, bažnyčioje visiems, neatsižvelgdamas į statusą, duodąs bučiuoti pateną). Be to, kun. Šileris iš zakristijos pavogęs kieliką – po pustrėčio mėnesio paieškų, surinkus įrodymus ir prirėmus prie sienos kunigą, iki tol neigusį šį faktą, liturginis indas buvo grąžintas. Būdamas „kietas ir aštrus“ bendruomenei, Šileris pačios bendruomenės

¹¹² Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1791 m. rugpjūčio 7 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobševičiaus laiškas), l. 25r–v.

¹¹³ Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1791 m. spalio 15 d., *ibid.*, l. 67r–v.

¹¹⁴ Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1791 m. spalio 14 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 402v.

¹¹⁵ Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1791 m. lapkričio 12 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobševičiaus laiškas), l. 57r–v.

buvęs nušalintas nuo bendro stalo, o dabar rektorius, matydamas bažnyčioje atliekamus nederamus dalykus, bendruomenės valia uždraudęs kun. Šileriui aukoti bažnyčioje Mišias¹¹⁶. Savo ruožtu kun. Šileris tvirtino kieliko nevogęs, o jį saugojęs nuo rektoriaus, mat šis jau pardavęs kai kuriuos būtinus reikmenis, o puikų arnotą, paaukuotą kieliką, aukso siūlais puoštą albą, gerą mišiolą ir kitką atidavęs dukterėčios koplyčiai. Jei būtų norėjęs kieliką pasisavinti, jau seniai būtų jį pardavęs, o dabar tik jį saugojęs kolegijos ir, kaip girdi, greit atkursimos Draugijos labui. Rektorius kerštaujās ir dėl to nenorįs prileisti kun. Šilerio prie altoriaus, nors neturįs tam teisės – savinąsis vyskupo preprogatyvą, išjuokiąs kunigą ir piktinąs žmones...¹¹⁷

Iš pacituotų kelių spalvingų epizodų gali susidaryti įspūdis, kad buvę jėzuitai vienas su kitu sugyveno kaip šuo su kate. Žinoma, natūralaus charakterių skirtingumo pojėzuitinėje bendruomenėje nebetemperavo būtinybė paklusti nekvestionuojamam vienuolijos vyresniojo autoritetui. Vis dėlto savo reikšmingumu šias citatas turėtų nustelbti pilka ir dažnai nebyli, tačiau tvari kasdienybė, kurioje gyvenimas tekėjo įprastu, neutraliu ritmu ir kurioje nuoširdų artumą retsykais išgyvendavo ir ginčinkai (pvz., Dobševičius su Velička¹¹⁸).

Įdėmiau pažvelgus, už šių paviršutiniškų konfliktų, nuomonių ir charakterių susikirtimų galima įžiūrėti prarastos vienuolinės bendrystės ilgesį – ir drauge blyškius jos atšvaitus. Buvę Draugijos nariai svajoję apie jos atkūrimą, jo laukę ir jam ruošęsi (Velička¹¹⁹), budriai sergėję gerą jėzuitų praeities vardą ir buvo pasiruošę laikytis vienuolinio klusnumo („arkijėzuitas“ Dobševičius¹²⁰),

¹¹⁶ Benediktas Dobševičius – Andriejui Streckiui, 1793 m. spalio 24 d., *ibid.*, l. 51v–52r.

¹¹⁷ Jonas Šileris – Martynui Počobutui, 1793 m. spalio 23 (?) d., *ibid.* (Mokytojų laišakai), l. 47r–48r.

¹¹⁸ Velička su Dobševičiumi ir smarkiai pasijuokdavo (Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1788 m. kovo 3 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 220v), ir pasiguosdavo dėl senatvės, vildamiesi, kad ilgai kentėti nereikės ir vienas kitam linkėdami jėzuitiškai užbaigti gyvenimą (Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1789 m. kovo 26 d., *ibid.*, l. 285v–286r).

¹¹⁹ Žr. išn. 47.

¹²⁰ „Mūsų arkijėzuitu“ Dobševičių, draugiškai šaipydamas iš jo užsidegimo visuomet ginti istorinę Draugijos garbę, kartą (1788 m. vasario 13 d. laiške Počobutui) pavadino Velička, žr. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 219r–v. Būtent iš jėzuitiškos praeities atsinešta pagarba Počobuto autoritetui Dobševičius argumentavo ir savo apsisprendimą 1790 m. nedalyvauti Kražių mokyklos rektoriaus rinkimuose (kuriuos šiaip jau, jo paties įsitikinimu, būtų neabejotinai laimėjęs): „...bo iako zawsze byłem powolny *stante Societate* na wszystkie Iego żądania, tak i teraz należało mi zgadzać z wolą jw. Pana Dobrodzieia“, Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1790 m. rugpjūčio 19 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Dobševičiaus laišakai), l. 22r.

pabrėžė savo priklausymą šiai „virtualiai“ bendruomenei (Lovišas¹²¹). Nebebūdami formalaus vienuolinio instituto nariai, jie išlaikė bendruomeninio gyvenimo troškimą ir pašalinimą nuo bendro stalo laikė bene pačia sunkiausia bausme¹²².

Dar vienas Kražiuose gyvenusių buvusių jėzuitų tapatybės „jėzuitiškumo“ įrodymas – gebėjimas ilgesį ar svajones suderinti su praktine veikla, siekiant išlaikyti (arba atgaivinti) jėzuitiškas tradicijas. Mikalojaus Veličkos iniciatyva, Romoje pasirūpinus atnaujinti jėzuitų laikų atleidų privilegijas, apie 1790–1791 m. atkurta senosios moksleivių Švč. Mergelės Marijos sodalijos veikla¹²³, o jo įpėdiniai, rektoriai Kauzonas ir Dobševičius, bei mokytojas Milvydas skyrė lėšų senajam mokinių sodalijos altoriui puošti ir išlaikyti¹²⁴. Draugijos panaikinimo metu prarastą Šiukštos fundaciją, skirtą neturtingų studentų bendrabučiui (bursai), 1783 m. kompensavo iš Žemaitijos kilusio ir 1769–1771 m. Kražių kolegijos rektoriumi buvusio tėvo jėzuito Jono Pilsudskio¹²⁵ dovanojimas. Jo aprūpintame konvikte gyveno 17 neturtingų bajorų¹²⁶.

¹²¹ Prašydamas deramo dydžio išmokos sau, kaip pensininkui, Lovišas apeliavo į tris dalykus – priklausymą Jėzaus Draugijai, didelį pedagoginio darbo stažą ir prastą sveikatą: „...do względu i na to, że, ex-Iezuita, i na to, żem ex-Professor w drugim dopiero lat dziesiątku oddalić się przynaglony“; „...i iako ex-Iezuicie, i iako po zniesionym Zakonie wprzód ex-kaznodziei, teraz ex-Professorowi w drugim dziesiątku lat dla niebezpieczeństwa apoplexyi oddalającemu się, a żadnego sposobu do życia, dalekoż bardziey do wiele kosztu wyciągającego leczenia się niemającemu“, Bernardas Lovišas – Martynui Počobutui, 1795 m. rugsėjo 8 d. ir 1796 m. vasario 13 d. *Ibid.* (Mokytojų laiškai), l. 36r, 37r.

¹²² Vienuolinio gyvenimo reminiscencijoms galima priskirti ir Lovišo skundą dėl klauzūros nesilaikymo, Bernardas Lovišas – Martynui Počobutui, 1786 m. gruodžio 21 d., *ibid.*, l. 28r–v.

¹²³ *Raporty*, p. 529.

¹²⁴ Kazys Misius, *op. cit.*, p. 309.

¹²⁵ Poplatekas šį asmenį tapatino su buvusiu Kražių kolegijos rektoriumi Jonu Pilsudskiu (g. 1712 / 1715 (?) III 15, įst. 1728, m. apie 1793), tačiau „Enciklopedija“ šį Pilsudskį „numarina“ dar 1774 m., o Kražių konvikto fundaciją priskiria ilgamečiam misionieriui, iš Kražių kilusiam jaunesniam (g. 1731 VI 22, įst. 1747) Jonui Ignacui Pilsudskiu. Žr. Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 302; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 508. Kuris iš šių dviejų Lietuvos provincijos tėvų žemaičių Jonų Pilsudskių fundavo Kražių konviklą, tiksliai neaišku, tačiau užuomina Mikalojaus Veličkos 1789 m. kovo 6 d. laiške apie „senučiuką jm. kun. Pilsudskį“ („Staruszek Jmc X. Pilsudski“, VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 284r) lyg ir bylotų Poplateko naudai. Vargu ar „senučiuku“ Velička būtų pavadinęs už save, dar darbingą, 7 metais jaunesnį (58 m. amžiaus) asmenį. Galima patikslinti, kad konvikto fundatorius mirė 1792 m. pabaigoje – prieš tų metų Kalėdas Kražiuose jo intencija atliktos gedulinės pamaldos, Benediktas Dobševičius – Martynui Počobutui, 1793 m. sausio 10 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Dobševičiaus laiškai), l. 3v.

¹²⁶ *Raporty*, p. 167–168, 258, 293, 444, 492; Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 302.

Pradinę 3700 lenkiškų auksinų fundaciją tas pats geradarys 1790 m. padidino dar 500 auksinų suma, tad 1791 m. konvikte jau gyveno 20 mokinių¹²⁷.

* * *

Laikui bėgant buvusių jėzuitų bendruomenė Kražiuose, kaip ir kitur, negalėjo nenustoti egzistavusi. Vis dėlto daugelis jos narių, išsisklaidžiusių po įvairiausias vietas, iki gyvenimo pabaigos brangino svetimam stebėtojiui vargiai įžiūrimus, tačiau tvirtus tarpusavio ryšius. Jonišchio klebonu tapęs vyskupo Lopacinskio kapelionas Antanas Ignacas Vildė savo beneficijoje priglaudė ne vieną buvusios Draugijos narį: vikaru čia darbavosi Kazimieras Ryla¹²⁸, vėliau vikaru / pamokslininku – Kristoforas Volfas¹²⁹; galbūt šioje klebonijoje prieglobstį buvo radęs ir Tilžės misijos brolis Juozapas Germanas¹³⁰. 1784 m. rugpjūčio 16 d. testamentą sudaręs tėvas Vildė („nevertas kitados žydinčio, vėliau panaikinto *Societatis Iesu* Ordino vienuolis ir kunigas“) panorą, kad šį dokumentą paliudytų net du buvę bendrabroliai – vikaras Volfas ir Naujosios

¹²⁷ Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 302.

¹²⁸ Iš Žemaitijos kilęs Kazimieras Ryla (Ryło) baigė Žemaičių kunigų seminariją, buvo išventintas kunigu, kurį laiką ėjo vikaro ir pamokslininko (bei mokyklos mokytojo?) pareigas Jonišchio parapijoje (vėliau vikaravo Raguvoje ir buvo Varnių klebonas), žr. 1797 m. ir 1796–1798 m. žinias apie Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų beneficijas ir personalą, RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3576, l. 80v–81r; b. 2943, l. 318r (manytina, kad čia minimi – Varniuose ir Raguvoje – du labai panašių biografijų Kazimierai Rylos (abu panašiu metu turėję būti išventinti kunigais ir dirbti Joniškyje bei Raguvoje) tapatintini. Vis dėlto kaip buvęs jėzuitas *expressis verbis* įvardytas tik varniškis). Jonišchio parapijos krikšto metrikų knygoje Ryla kaip vikaras minimas nuo 1775 m. rugpjūčio 31 d. iki 1779 m. kovo 1 d. LVIA, f. 1196, ap. 1, b. 8 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3244>), l. 4v, 91av.

¹²⁹ Jis minimas Jonišchio parapijos krikšto metrikų knygoje nuo 1780 m. gruodžio 5 d. iki 1785 m. birželio 26 d., *ibid.*, l. 118v, 184r.

¹³⁰ 1778 m. pradžia datuotiname aplinkraštyje nurodyta, kad neseniai prie Jonišchio bažnyčios mirė žemesniųjų šventimų dvasininkas Juozapas Jermanas (? Germanas? Bermanas?): „Niedawnemi czasy umarł przy kosciele Janiskim Kleryk *minorum ordinum*, zowiący się Jozef Jerman [?]“, Baisogalos parapijos aplinkraščių knyga, 1774–1791 m. VUB RS, f. 195 – 1, l. 21v. To laikotarpio Jonišchio parapijos mirties metrikų knygoje įrašų apie šį asmenį nerasta. Klierikų rezidavimas parapijoje – retas atvejis; žemesniuosius šventimus priėmęs ir prieglobstį pas bičiulį kunigą radęs buvęs brolis jėzuitas čia atrodytų labai natūraliai.

Žagarės parapijos klebonas Arkadijus Horbackis¹³¹. Mykolui Langhansui klebonaujant Plungėje, tenykštės parapijos vikaru ir pamokslininku darbuosiu Draugijos panaikinimo momentu naujokyną Vilniuje atlikinėjęs Steponas Radvilavičius (vėliau, veikiausiai netrukus po Langhanso mirties, jis tapo Pagramančio klebonu)¹³². Bernardas Lovišas, dar Kražiuose nerimastavęs dėl savo materialinio aprūpinimo senatvėje, gyvenimo pabaigoje (1802–1803 m.) rado prieglobstį (kaip rezidentas) pas bendrabrolį, Vilniaus vyskupijos Ardilavos parapijos kleboną Tada Šablovinskį¹³³.

IŠVADOS

1773 m. paskelbus apie Jėzaus Draugijos panaikinimą, dauguma Kražių jėzuitų bendruomenės išsisklaidė. Tai, kad iš Kražių išvyko didžiuma tėvų ir scholastikų, lėmė jų neilgas gyvenimas šioje vietovėje bei svetimumas šiam kraštui. Žemaitijoje liko žemaičiai, lietuviai ir vokiečiai, šiame krašte praleidę ne mažiau nei trejus metus; dalis lietuvių ir vokiečių savo ruožtu iš Kražių patraukė gimtųjų kraštų link. Kražiuose gyvenusių jėzuitų bendruomenės dezintegraciją veikiausiai paspartino ir paskutiniojo kolegijos rektoriaus išvykimas. Priešingai, Varnių misijoje besidarbavusius tėvus Žemaitijoje išlaikyti (ir kitus buvusios Draugijos narius į šį kraštą pritraukti) padėjo jėzuitams palankaus vyskupo Jono Dominyko Lopacinskio globa.

Po 1773 m. buvusių jėzuitų veikla Kražiuose nenutrūko; svarbiausią vaidmenį šiuo laikotarpiu atliko naujai atvykę panaikintos Jėzaus Draugijos nariai. Buvę jėzuitai net du dešimtmečius sudarė labai reikšmingą Kražių mokyklos pedagoginio personalo dalį; jie ir administravo šią įstaigą iki pat jos perdavimo Kolainių karmelitams. Aplink mokykloje dirbančius buvusius Jėzaus Draugijos nariai telkėsi ir kiti jų bendrabroliai (emeritai, sielovados talkininkai). Bendro gyvenimo ilgesys, Draugijos atgaivinimo viltys, jėzuitiškų tradicijų tęstinumas ir asmeniniai ryšiai dar ilgai palaikė formaliai panaikintos vienuolijos narių kolektyvinę identitetą.

¹³¹ Joniškie parapijos dokumentai, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 344, l. 71r, 77v.

¹³² RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3576, l. 198r–v.

¹³³ 1803 m. žinios apie Vilniaus vyskupijų beneficijas ir personalą, RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3758, l. 17v.

PRIEDŲ SANTRUMPOS

alt. - altarisista
aukštesn. - aukštesniųjų
dėst. - dėstytojas
dr. - daktaras
EK - Edukacijos komisijos
ekstraord. - ekstraordinarinis
filos. - filosofijos
g. - gimė
galut. - galutiniai
įst. - įstojo
įšv. - išventintas
k. - kalbos / kurso
kamend. - kamendorius
kan. - kanauninkas
kapel. - kapelionas
kl. - klasės
kleb. - klebonas
konsult. - konsultorius
kun. - kunigas
liet. - lietuvių
m-los - mokyklos
min. - minimas
mokyt. - mokytojas
nuodėmkl. - nuodėmklausys
pamoksl. - pamokslininkas
pref. - prefektas
prel. - prelatas
prof. - profesas
prokurat. - prokuratorius
prorekt. - prorektorius
prov. - provincijos
sekmad. - sekmadienių
šventad. - šventadienių
teol. - teologijos
vad. - vadovas
vik. - vikaras

vysk. – vyskupo
vysk-jos – vyskupijos
Vn – Vilnius, Vilniaus
vok. – vokiečių
žemesn. – žemesniųjų
Žm – Žemaitija / Žemaičių

PRIEDAS NR. 1. KRAŽIŲ KOLEGIJOS JĖZUITŲ (1773 M.)
BIOGRAFINIAI DUOMENYS

Vardas, pavardė	Statusas (įstojimo, galutinių įžadų ir / arba akademinio laipsnio datos)	Amžius (gimimo data ir vieta)	Kilmė	Kalbų mokėjimas	Pareigos 1773 m.	Tarnystė Kražiuose / Varniuose / Tilžėje iki 1773 m.	Likimas po 1773 m.
Kražių tėvai							
1. Andriejus Kaveckis (Kawecki)	Įst. 1742 VII ²³ ; 4 įžadų prof. 1759 VIII 15; filoz. dr. 1762 XI 04; kanonų teisės dr. 1766; teol. dr. [1771]	1724 XII ⁰¹ Lietuvoje	Lietuvis	Lenkų; netobulai – lietuvių	Rektorius	Rektorius nuo 1771 III 24 (?)	1774 IX ruošėsi po poros savaičių iš Žm vykti į Vilkmergės pavietą. Žm kapitulos prel. dekanas, min. nuo 1777 VIII 20. Mirė 1792 IV Lietuvoje. ¹
2. Mykolas Borevičius (Borewicz)	Įst. 1753 VIII 14; galut. įžadai 1770 VIII 15; kanonų teisės dr. 1773 X 15	1736 IX 18	Lietuvis (iš Kauno pavieto?)		Ministras, namų prokurat., bažnyčios, sveikatos, sodo, bursos ir konvikto pref., Jėzaus Širdies brolijos vad., sielovados darbininkas	Kolegijos teisių prokurat. 1772/1773	Smolensko kan., 1781 VII 03 min. Vn vyskijoje. 15 metų praleido Livonijos vysk. J. K. Kosakovskio dvare; po to savo globėjo teikimu 1791 VIII 11 tapo Skarulių kleb. (min. iki mirties). Gavo 500 (nuo 1787 – 800) auksinų EK pensiją. Mirė 1805/1806 m. ²

¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 274; VUB RS, f. 16–7, l. 1v, 45r.

² *Protocollum actorum curiae Celsissimi... Principis Massalski, episcopi Vilnensis...*, 1780–1781 m. VUB RS, f. 57–B53 – 1413, l. 40v (min. kaip Smolensko kan.); 1798 ir 1803 m. žinios apie Vilniaus vyskupijos beneficijas ir personalą, RVIA, f. 822, ap. 12, b. 2943, l. 428r; b. 3758, l. 13v (karjera po 1773 m.); VUB RS, f. 2 – DC 110, l. 59r–60r, 107r (apie emerito pensiją), 142r; *Directorium horarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in annum Domini [MDCCCVII]*, Vilnae: In Typographia Dioecesana ad Dom. Congr. Mis. in Monte Salvatoris, 1806, p. nenumuoti (mirties faktas).

3. Antanas Polcas (Poltz)	Įst. 1724 XII 04? ³ ; 4 įžadų prof. 1741 II 02; filos. dr. 1765 X 15; teol. dr. 1765 XI 20	1701 XI 17 Bavarijoje	Bavaras	Vokiečių, [prancūzų?]	Prancūzų k. mokyt., misionierius (9 m.) Bartkiškiuose ir Lylavėnuose, sielovados darbininkas, nuodėmkl., kontroversijų vad.	Filosofijos (logikos) dėst., kontroversijų vad., nuodėmkl. ir konsult. 1763/1764 (galbūt net iki 1766?). Vėl Kražiuose nuo 1767: moralinės teologijos dėst. (1767–1769), aukštesn. studijų pref. (1767–1772), prancūzų k. mokyt. (1770–1773), nuodėmkl. (1767–1773), konsult. (1767–1771), sielovados darbininkas ir Bartkiškius bei Lylavėnus lankantis misionierius 1769–1773	Mirė 1779 X 07 Kražiuose kaip teol. dr. ³
4. Antanas Ignacas Vildė (Wilde)	Įst. 1746 VI 12; 4 įžadų prof. 1759 VIII 15; teol. dr. 1773 X 01; kanonų teisės dr. 1773 X 15	1726 VII 16 Prūsijoje	Varmietis	Vokiečių, lenkų	Žm vysk. ordinario kapel./nuodėmkl. (<i>theologus</i>)	Žm vysk.-jos dvasininkų ugdytojas ir ekstraord. p. moksl. lenkų k. Varniuose 1764–1766; Žm vysk. J. D. Lopacinskio kapel./nuodėmkl. nuo 1766	Žm vysk. J. D. Lopacinskio „namų prelatas“, min. 1773 XII 01. Jonišio kleb. nuo 1775. Livonijos kan. nuo 1781 XI 15. Mirė 1785 VI 25. ⁴

³ Baisogalos bažnyčios aplinkraščių knyga, 1774–1791 m. VUB RS, f. 195 – 1, l. 29v (pranešimas apie mirtį).

⁴ Antano Vildės biograma skelbta: *Lietuvos sakralinė dailė*, t. II, d. 1, kn. 1, p. 391. Dar žr.: *Acta curialia episcopalia... Iosephi Casimiri de Korwin Kossakowski, episcopi Livoniae et Curoniae...*, 1781–1794 m. VUB RS, f. 57-B53 – 1419, l. 179v (paskyrimas Livonijos

5. Jurgis Olizarovičius (Olizarowicz)	Įst. 1729 VIII 5?; 4 įžadų prof. 1746 VIII 15; filos. dr. 1761 XI 05; kanonų teisės dr. 1762 XI 04; teol. dr. 1763 X 04	1712 III? 06? Lietuvoje	Lietuvius	Lenkų	Aukštesn. studijų pref.	-	Mirė 1776 Vilniuje ⁵
6. Ignacas Lapa (Łappa)	Įst. 1756 VII 16?; filos. dr. 1769 X 24; teol. dr. 1773 X 15	1741 IV 14 Lietuvoje	Lietuvius	Lenkų, lietuvių	Filos. kurso II metų dėst. (3 m.), bibliotekos pref.	Filosofijos kurso I metų dėst. 1772/1773	Vn mokytojų seminarijos vyresnysis nuo 1777. Mirė 1778 v 15 Vilniuje ⁶
7. Ignacas Prielgauskas (Przyałgowski)	Įst. 1746 IX 02; 4 įžadų prof. 1764 II 02	1726 VII? 14	Žemaitis	Lenkų; vargai – lietuvių	Sekmad. pamoksl., sielovados darbininkas, nuodėmkl., konsult.	Infimos mokyty. 1749/1750; gramatikos mokyty. 1753/1754; pamaininis pamoksl. Varniuose 1763/1764; pamoksl. lenkų ir liet. k., sielovados darbininkas ir misionierius Tilžėje 1766/1767; sekmad. pamoksl., mokinių sodalijos vad., bibliotekos pref., nuodėmkl. ir konsult. Kražiuose 1769-1773	Nuo 1776 XI 29 min. kaip Kražių m-los bažnyčios pamoksl. ir sargas (<i>custos</i>). Mirė 1782 VII 17 Kražiuose kaip mokyklos bažnyčios pamoksl. (<i>sacris sermonibus hactenus addictus in ecclesia Crosensi scholarum Reipublicae</i>). ⁷

kanauninku); *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, ed. Paulius Rabikauskas, t. I: *Dioeceseos Vilnensis et Samogitiae*, Romae: Sectio Historica Academiae Lituanae Catholicae Scientiarum, 1971, p. 419 (min. kaip vyskupo „namų prelatas“).

⁵ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 473.

⁶ *Ibid.*, p. 384.

⁷ Kražių parapijos krikšto metrikų knyga, 1776–1785 m. LVIA, f. 1521, ap. 1, b. 9, l. 5r (krikštija 1776 XI 28); Baisogalos bažnyčios aplinkraščių knyga, 1774–1791 m. VUB RS, f. 195-1, l. 33r (pranešimas apie mirtį).

8. Jonas Staniševskis (Stani-szewski)	Įst. 1723 VIII 19; 4 įžadų prof. 1741 II 02	1706 II 08? Mazovijoje			Admonito-rius, dvasios tėvas, namų bendruome-nės rugin-tojas, brolių katechetas, laiškų re-vizorius, sielovados darbininkas, nuodėmkl.	Admonito-rius, dvasios tėvas, namų bendruo-menės ragintojas, brolių kate-chetas, laiškų revizorius, sielovados darbininkas, nuodėmkl. nuo 1771	Mirė 1774 Vn vysk-joje kaip kun. emeritas. ⁸
9. Leonas Borevičius (Borewicz)	Įst. 1758 VIII 05; kanonų teisės dr. 1773 X 15; teol. dr. 1774	1741 IV 11	Lietuvis (iš Kauno pavieto?)	Lenkų; neto-bulai – prancū-zų	Šventad. pamoksl., žemesn. studijų pref., mokinių sodalijos vad., nuodėmkl., kon-sult.	–	Vn mokytojų seminarijos studijų pref. 1775–1777. Upninkų kleb., min. nuo 1774. Smolensko kan., min. nuo 1783. 1797 gavo Daugų klebo-niją kamend. teisėmis. Mirė 1805/1806 ⁹
10. Liudvikas Kauzonas (Kowzan)	Įst. 1755 VIII 13; filos. dr. 1769 X 24; kanonų teisės dr. 1773 X 15	1737 VIII 21? Lietuvoje	Lietuvis	Lenkų; neto-bulai – prancū-zų	Filos. kurso I metų dėst., konsult.	Filos. dėst., kontroversijų pref., konsult. nuo 1771	Kretingos m-los prorekt. 1775–1792. Livonijos kan. nuo 1788 XI 17. Žm švietimo apygardos rektorius 1792–1793. Mirė 1793 V 18 Kražiuose, epidemijos metu užsikrėtęs nuo lankomų mokinių, po 10 dienų ligos. ¹⁰

⁸ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 640.

⁹ Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 378, 423; *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė Algirdas Antanas Baliulis, (*Fontes historiae Lituaniae*, t. IX), Vilnius: Katalikų akademija, 2010, p. 298 (min. kaip Upninkų kleb. ir Smolensko kan.); 1798 ir 1803 m. žinios apie Vilniaus vyskupijos beneficijas ir personalą, RVIA, f. 822, ap. 12, b. 2943, l. 82r; b. 3758, l. 23v (min. kaip Upninkų

Magistrai							
11. Aloyzas Kurovickis (Kurowicki)	Įst. 1764 X 19?	1749 VIII 17	Polesietis	Lenkų	Infimos mokytt.	–	
12. Antanas Vytartas (Witortt)	Įst. 1765 VIII 14	1749 II 02?	Žemaitis	Lenkų, lietuvių	Poetikos mokytt.	–	
13. Ignacas Suchorskis (Suchorski)	Įst. 1765 VIII 08; filosof. dr. 1773 IX 17	1747 II 04	Lietuvis	Lenkų	Retorikos ir matematikos mokytt., namų istorijos rašytojas	–	<i>destinatus est Crosos..., sed mansit Vilnae et docuit in schola palatinatus Vilnensis:</i> Vn vaivadijos m-los mokytt. 1773–1781. Min. kaip EK emeritas 1791. Mirė 1806/1807 kaip Zietelos kleb. ¹¹
14. Maksimilijonas Kliotas (Klott)	Įst. 1765 VIII 11?; filosof. dr. 1773 IX 17	1750 X 25?	Lietuvis	Lenkų	Gramatikos mokytt.	Metafizikos k. klausytojas 1771/1772; infimos mokytt. 1772/1773	II kl. mokytt. Kauno m-loje 1781/1782. Mirė po 1782. ¹²
15. Mykolas Prielgauskas (Przyalgowski)	Įst. 1766 VI 25?	1749 XII? 24?	Lietuvis	Lenkų	Sintaksės mokytt.	Gramatikos mokytt. 1772/1773	

kleb. ir Smolensko kan.); *Directorium horarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in annum Domini [MDCCCVII]*, p. nenumėruoti (mirties faktas).

¹⁰ Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 297, 302 (klaidinga mirties data – 1792); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 315 (klaidinga mirties data – 1792); Kazys Misius, *op. cit.*, p. 210 (klaidinga mirties data – 1792); *Acta curialia episcopalia... Iosephi Casimiri de Korwin Kossakowski, episcopi Livoniae et Curoniae..., ab anno 1781 ad annum 1794*. VUB RS, f. 57–B53 – 1419, l. 183v (paskyrimas Livonijos kanauninku); Benediktas Dobšėvičius – Martynui Počobutui, 1793 m. gegužės 23 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobšėvičiaus laišakai), l. 59r–v (pranešimas apie mirtį); Bernardas Lovišas – Martynui Počobutui, 1793 m. gegužės 22 d., *ibid.* (Mokytojų laišakai), l. 6r–v (pranešimas apie mirtį).

¹¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 863; Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 374, 439; *Directorium horarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in annum Domini [MDCCCVII]*, p. nenumėruoti (mirties faktas).

¹² *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 832; VUB RS, f. 2 – DC 110, l. 164r–165v.

16. Stanislovas Zborovskis (Zborowski)	Įst. 1767 VIII 28; filosof. dr. 1773 IX 17	1751 XI 25	Rusėnas	Lenkų	Infimos mokyt.	Filos. II–III k. stud. 1771–1773	
Scholastikai studentai							
17. Antanas Grunenbergas (Grunenberg)	Įst. 1770 VIII 08	1751 V 19			Filos. II k. stud.	Filos. I k. stud. 1772/1773	
18. Antanas Kačanovskis (Kaczanowski)	Įst. 1770 VIII 03	1752 V 19			Filos. II k. stud.	Filos. I k. stud. 1772/1773	Vilniaus vyskijos dvasininkas: Livonijos kan., min. 1809–1813; Kriaunų ar Krėvos (?) alt., min. 1813. ¹³
19. Bernardas Promvaisas (Promweiss)	Įst. 1770 VIII 12	1751 IX 12		[Vokiečių]	Filos. II k. stud.; vok. k. mokyt.	Filos. I k. stud. 1772/1773	Vėliau darbuvo Prūsijoje ir Varmijoje: 1775 įšv. kun., buvo vik. Šventaliejėje (min. 1782) ir Rešelyje (nuo 1783). Vėliau – Rešelio kamend. (nuo 1791), Liubomino kleb. (nuo 1793), Karaliaučiaus kamend. (1794) ir kleb. (nuo 1794), Varmijos kan. (nuo 1807) ir Fromborko arkipresbiteris (nuo 1810). Mirė 1822 VI 21 ar 26. ¹⁴
20. Leonas Milvydas (Milwid)	Įst. 1769 VIII 14	1753? VI 25	Žemaitis	Lenkų, lietuvių	Filos. II k. stud.	Filos. I k. stud. 1772/1773	Mokytojavo Kražiuose nuo 1773 iki mirties (1793 II 07?). ¹⁵

¹³ *Directorium horarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in annum Domini [MDCCCX–MDCCCXIV]*, p. nenumuoti (pareiğybė Vilniaus vyskupijoje ir mirties faktas).

¹⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 852; Andrzej Kopiczko, *op. cit.*, p. 257.

21. Stanislovas Olendzki (Olędzki)	Įst. 1769 VIII 04	1749 IV? 13	Rusėnas	Lenkų	Filos. II k. stud.	Filos. I k. stud. 1772/1773	EK mokyt. bent nuo 1781; 1788 gavo pagyrimą; 1781–1792 dėstė Minske. ¹⁶
22. Adalbertas Šulcas (Schultz)	Įst. 1771 VIII 12	1755 IV 16			Filos. I k. stud.	–	Galbūt tapatus Albertui Schulzui/Schulcui, kuris 1787 min. kaip Šventaliepės koadjutorius; Elbingo literatų instituto kapel. ir pamoksl. nuo 1789 IX 09; 1791 XI 28 atleistas iš Varmijos vysk-jos. ¹⁷ [1780 buvo Šventaliepės koadjutorius. ¹⁸]
23. Kazimieras Paškevičius (Pasz-kiewicz)	Įst. 1771 V 25	1753 XII 20			Filos. I k. stud.	–	
24. Ignacas Bobanas (Boban)	Įst. 1769 VIII 06	1754 XI 30	Lietuvis	Lenkų	Filos. I k. stud.	–	
25. Matas Mokliokas (Moklok)	Įst. 1769 VIII 03	1755 IX 07	Lietuvis	Lenkų	Filos. I k. stud.	–	

¹⁵ Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 300, 433 (klaid. *Mitwid*); Liudvikas Kauzonas – Martynui Počobutui, 1793 m. vasario 7 d. VUB RS, f. 2 – DC 113 (Liudviko Kauzono laiška), l. 5r–v (pranešimas apie mirtį).

¹⁶ Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 307, 435.

¹⁷ Andrzej Kopiczko, *op. cit.*, p. 294.

¹⁸ Šios informacijos straipsnio autorius dokumentuoti negali.

26. Jonas Niedzwieckis (Niedzwiecki)	Įst. 1771 VIII 14	1753 IX 05	Kilęs iš Kuršo ar Livonijos ¹⁹		Filos. i k. stud.	–	Misijos kongregacijos narys: 1774 v 29 Vilniuje pradėjo naujokyną, 1776 v 30 davė įžadus; 1808 Kongregaciją paliko. Kun. įšv. apie 1782. Vn vysk-jos knygų cenzorius, seminarijos regentas ir dėst. (moralinės arba dogminės teologijos, liturgikos), min. 1800–1828. Vn vysk-jos egzaminatorius, min. nuo 1800. Švenčionių kleb., min. 1813–1827. Brastos kan., min. nuo 1816. Vn vysk-jos kancleris, min. nuo 1828. Mirė 1832 X 08. ²⁰
Broliai							
27. Andriejus Braunas (Braun)	Įst. 1762 VIII 20?	1732 X 28	Varmietis	Vokiečių; lenkų – netobulai	Drabužininkas, infirmarijus, zakristijonas	–	Mirė 1779. ²¹

¹⁹ *Catalogus RR. DD. Presbiterorum Congregationis Missionis Provinciae Polonae et Littuanae, conscriptus in Februario anno 1784 protunc viventium*, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 43 – 3765 (toliau – *Catalogus*; prieiga internetu: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/738>), l. 5r; [*Generales Congregationis Missionis*], *ibid.*, f. 273 – 1024 (toliau – *Generales*; prieiga internetu: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/18428>), l. 20r.

²⁰ Archiwum Misjonarzy na Stradomiu, IV. I/1, p. 59; I/2, p. 32; *Catalogus*, l. 5r; *Generales*, l. 20r (už nuorodas į misionierių šaltinius ačiū dr. Martynui Jakuliui); *Directorium horarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in annum Domini [MDCCCI–MDCCCXXXIII]*, p. nenumėruoti (pareigybės Vilniaus vyskupijoje ir mirties faktas); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 846 (čia nurodoma, kad J. N. mirė 1818 m.).

²¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 812.

28. Andriejus Sarnovskis (Sarnowski)	Įst. 1765 XII 31	1722 ar 1738, XI 30	Lietuvis	Lenkų, lietuvių	Šeimynos prefektas	Kražiuose nuo 1768: Bartkiškių ir Lylavėnų (1768/1769), Židikų (1769/1770 ir 1772/1773), Bukantiškės (1771/1772) dvarų prokurat., šeimynos pref. 1770/1771	
29. Antanas Dacratas (Datzrath)	Įst. 1742 VIII 15?; galut. įžadai 1753 II 02	g. 1708 VIII 15 Tryre	Vokietis	Vokiečių	Skulptorius	Kražiuose – skulptorius nuo 1763 (išskyrus 1770/1771 m. Vilniaus noviciate)	Mirė po 1791. ²²
30. Boguslovas Niepokoičickis (Niepokoyczycki)	Įst. 1730 VIII 13; galut. įžadai 1740 VIII 15	1699? I 15	Lietuvis	Lenkų	Durininkas	Zakristijonas ir rūbininkas 1732/1733; virtuvės pref. ir kredenciarius 1745–1747; zakristijonas ir išvykstančiųjų socijus 1759/1760; zakristijonas ir kredenciarius 1763/1764; kredenciarijus 1766–1773 (ir dar durininkas 1772/1773)	
31. Kazimieras Buivydas (Buywid)	Įst. 1753 X 22?; galut. įžadai 1764 II 02	1727 III 04	Lietuvis	Lenkų, lietuvių	Gilvyčių dvaro prokurat.	Virtuvės pref., ūkvedys ir sandėlininkas 1757/1758 ir 1759/1760; Greitiškės ir Savitiškės dvarų prokurat. 1763/1764; Gilvyčių dvaro prokurat. nuo 1766	

²² *Ibid.*, p. 119.

32. Jokūbas Bioteris (Boethier, Betier, Bother)	Įst. 1754 IX 08; galut. įžadai 1765 II 02	1729? VIII 17	„Prūsas“	Vokiečių, lenkų, lietuvių	Vaistininkas	Vaistininkas nuo 1763	Iki 1782 gyveno kolegijos pastatuose, vėliau – įstaigai priklausančiame name Kražių miestelyje. 1786–1787 prašė EK pensijos. Mirė tarp 1787 VIII 09 ir 1788 VI 18. ²³
33. Ignacas Moščinskis (Moszczyński)	Įst. 1763 IX 27?	1740 XII 11	„Kuršis“	Lenkų, latvių, lietuvių	Savitiškės ir Greitiškės dvarų prokurat.	Sandėlininkas 1769–1772; virėjas, ūkvedys ir sandėlininkas 1772/1773	Mirė 1775. ²⁴ [Mirė 1775 XII Daugpilyje. ²⁵]
34. Ignacas Revkovskis (Rewkowski)	Įst. 1745 X 08; galut. įžadai 1756 II 02	1723 VII? 18	Lietuvis	Lenkų, lotynų, lietuvių	Bukantiškės dvaro prokurat.	Sandėlininkas, ūkvedys ir išvykstančiųjų socijus 1751/1752; Gilvyčių ir kaimyninių dvarų prokurat. socijus 1752–1754; Bukantiškės dvaro prokurat. 1754/1755, 1757/1758, 1759/1760; sandėlininkas ir išvykstančiųjų socijus 1763/1764; Bukantiškės dvaro prokurat. 1766/1767; durininkas 1767–1772; Bukantiškės dvaro prokurat. nuo 1772	

²³ *Raporty*, p. 77, 80–83, 167; VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 184r–v, 204r–v, 206v, 239r; f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobševičiaus laišakai), l. 9r–v, 13r–v.

²⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 845.

²⁵ Šios patikslinančios informacijos straipsnio autorius dokumentuoti negali.

35. Jonas Kalpovičius (Kalpowicz)	Įst. 1767 VIII 25	1734 V? 16	Livonietis	Lenkų, latvių, lietuvių	Virėjas, ūkvedys	Batsiuvys nuo 1769 (1770/1771 – ir virėjas bei ūkvedys)	
36. Mykolas Prusevičius (Prusewicz)	Įst. 1756 VIII 06; galut. įžadai 1766 VIII 15	1719 IX 10?	Lietuvis	Lenkų, lietuvių	Kredenciarijus	Greitiškės ir Savitiškės dvarų prokurat. 1759/1760; sandėlininkas ir išvykstančiųjų socijus 1763/1764; Greitiškės ir Savitiškės dvarų prokurat. 1766–1773	
Varnių misijos tėvai							
37. Tadas Ragauskas (Rogowski)	Įst. 1748 VIII 13; 4 įžadų prof. 1765 VIII 15	1730 XI 30 Lietuvoje	Lietuvis	Lenkų, lietuvių	Vyresnysis, pakaitinis pamoksl. liet. k.	Varniuose – nuo 1768: nuodėmkl. ir konsult. (1768/1769), sekmad. pamoksl. liet. k. nuo 1768, vyresnysis nuo 1769	Mirė 1774 ²⁶ ar 1786 VIII 18 (kaip teol. dr., misijų prof., Ariogalos kleb.) (?) ²⁷ .
38. Mykolas Januševičius (Januszewicz)	Įst. 1757 VIII 14; galut. įžadai 1772 VIII 15; teol. dr. 1773 X 01	1732 IX 27? Žemaitijoje	Žemaitis / lietuvis	Lenkų, lietuvių; netobulai – latvių	Pakaitinis pamoksl. liet. k.	Pakaitinis pamoksl. liet. k. 1769–1772	Darbavosi Kražiuose (?). Mirė 1778 (netrukus prieš IV 08 ar 11?) Kražiuose (?) kaip Tverų alt. ar Krekenavos kamend. (?vicarius iuratus). ²⁸

²⁶ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 573.

²⁷ Baisogalos bažnyčios aplinkraščių knyga, 1774–1791 m. VUB RS, f. 195–1, l. 40v (pranešimas apie mirtį).

²⁸ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 240; Baisogalos bažnyčios aplinkraščių knyga, 1774–1791 m. VUB RS, f. 195 – 1, l. 22r (pranešimas apie mirtį). Tik enciklopedijoje nurodoma, kad Mykolas Januševičius dirbo ir mirė Kražiuose. Aplinkraščių knygoje perrašyti du tekstai apie velionį Januševičių, nurodomą skirtingomis pareigomis.

39. Mykolas Langhansas (Langhans / Langkans)	Įst. 1747 IX 01; 4 įžadų prof. 1765 II 02; filoz. dr. 1763 X 04	1728 XI? 01 Ornetoje	Varmietis	Vokiečių, lenkų	Pirmasis dvasininkijos ugdytojas, ekstraord. pamoksl. lenkų k., nuodėmkl., konsult.	Varniuose – nuo 1766: ekstraord. pamoksl. lenkų k. nuo 1766, nuodėmkl. ir konsult. nuo 1767, pirmasis dvasininkijos ugdytojas nuo 1769	Livonijos kan. nuo 1782 III 25. Plungės kleb., mirė 1787 (netrukus prieš VI 15). ²⁹
40. Paulius Bukontas (Bukont)	Įst. 1754 IX 08; galut. įžadai 1772 II 02	1737 I 23? Žemaitijoje	Žemaitis	Lietuvių, lenkų	Antrasis dvasininkijos ugdytojas, ekstraord. pamoksl. lenkų k., nuodėmkl., konsult.	Antrasis dvasininkijos ugdytojas, ekstraord. pamoksl. lenkų k., nuodėmkl., konsult. nuo 1771	

PRIEDAS NR. 2. BUVĘ JĖZUITAI³⁰ KRAŽIUOSE
PO 1773 M. (CHRONOLOGINE TVARKA)

Vardas, pavardė	Gyvenimo Kražiuose datos	Veikla Kražiuose	Gyvenimas iki ir po Kražių	Pastabos
Benediktas Dobševičius (Dobszewicz)	Nuo 1774? – min. iki 1796	Prefektas (iki 1790); emeritas rezidentas (1790–1793); rektorius (1793–1796?)	G. 1726 III 12 Žm, įst. 1739 VIII 09. Žymus filosofas; teol. dr. Kražiuose dirbo 1753/1754, 1757/1758 ir 1763/1764. Vilniaus akademijos pakancleris 1773/1774. Kražių m-las pref. min. nuo 1777 II 04. Livonijos kan. nuo 1782 XI 20. Min. dar 1797/1798 sandūroje, kuomet rezidavo Kražių parapijoje, savo pusbrolių Šiukštų dvare, ir gyveno iš emerito pensijos ³¹ .	Būdamas emeritas, gyveno bendruomenėje. Poplatekas, <i>Encyklopedia</i> ir Misių rektorystę datuoja 1792–1794; Misių prefektavimo pradžią datuoja 1773.

²⁹ *Acta curialia episcopalia[...]* Iosephi Casimiri de Korwin Kossakowski, *episcopi Livoniae et Curoniae*, 1781–1794 m. VUB RS, f. 57-553 – 1419, l. 180r (paskyrimas Livonijos kanauninku); Mikalojus Velička – Martynui Počobutui, 1787 m. birželio 15 d. VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 198r (pranešimas apie mirtį).

³⁰ Kazys Misius prie buvusių jėzuitų klaidingai priskyrė Viktorą Buivydą; jis į šią lentelę neįtrauktas.

Ignacas Gotautas (Gottowt)	1774–1783	Mokytojas (1774–1782); pamokslininkas (1782–1783)	G. 1746 VII 16 Žm, įst. 1766. Žadiškių kolegijos humanitarinių dalykų ir matematikos mokyt. 1773/1774. Kaip emeritas gyveno atskirai nuo bendruomenės (1786); 1791 dar ėmė pensiją. Mirė 1810 IV 19 (V 01) Alsėdžiuose, palaidotas vietos kapinėse. ³²	Mokėjo lietuvių kalbą (1770 m. katalogo duomenimis).
Jonas Šileris (Szyl(l)er, Schüller, Schiller)	Min. 1776–1793	Parapijos vikaras (iki 1776); emeritas rezidentas (po 1776)	G. 1723 I 16 Braunsberge, įst. 1746 VI 12. Pašiaušės kolegijos žemesn. studijų pref. 1773/1774. Rezidavo Pašiaušėje bent iki 1774 m. rudens, vėliau protarpiais gyveno Kražių bendruomenėje – min. iki 1793 X 23 (?). ³³	
Dominykas Januškevičius (Januszkiewicz)	1780/1781?; 1783–1785	Rezidentas (1780/1781?); pamokslininkas (1783–1785)	G. 1738 IX 24 Žemaitijoje, įst. 1753 VIII 14. Kražių m-los žemesn. studijų pref. ir pamoksl. 1771–1773; Gardino kolegijoje 1773/1774. Vėliau 6–7 m. buvo Kražių benediktinių kapel.; po to kurį laiką (apie 1780–1781?) gyveno Kražių bendruomenėje. ³⁴	Mokėjo lietuvių kalbą (1770 m. katalogo duomenimis). <i>Encyklopedia</i> klaidingai laiko Varnių dekanu ir Livonijos kan. (1790).
Mikalojus Velička (Wieliczko)	1783–1792	Mokyklos (ir Žemaičių švietimo apygardos) rektorius	G. 1724 XII 04 Lietuvoje, įst. 1746 VII 24. Kėdainių misionierius 1773/74. Vėliau, atrodo, kurį laiką klebonavo; pusantrų metų praleido Žm kašteliono (Mykolo Jono Gorskio, m. 1776, ar Antano Anupro Gellaudo, 1776–1783?) dvare; po to rūpinosi jėzuitų pastatais ir palikimu Kaune. Livonijos kan., min. nuo 1790. Mirė 1793 VI 15? Kaune. ³⁵	Mokėjo lietuvių kalbą (1770 m. katalogo duomenimis). Poplatekas, <i>Encyklopedia</i> ir Misius nurodo, kad Kražiuose mokytojo nuo 1781, o rektoriatu nuo 1782. Poplatekas ir Misius pateikia klaidingą mirties datą (1792).

³¹ *Raporty* (žr. rodyklę); Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 301, 425; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 126; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 202; VUB RS, f. 2 – DC 113 (Benedikto Dobševičiaus laišku), l. 1r–2r (pirmasis D. kaip Kražių pref. paminėjimas); *Acta curialia episcopalia... Iosephi Casimiri de Korwin Kossakowski, episcopi Livoniae et Curoniae...*, ab anno 1781 ad annum 1794. VUB RS, f. 57-B53 – 1419, l. 180r (paskyrimas Livonijos kanauninku); RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3576, l. 190r (paskutinis paminėjimas šaltiniuose).

³² *Raporty*, p. 167; Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 299–300, 427; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 823; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 205.

³³ *Raporty*, p. 443; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 607; taip pat žr. išn. 84–90.

³⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 240; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 208.

³⁵ *Raporty* (žr. rodyklę); Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 300–301, 442; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 240; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 234; VUB RS, f. 2 – DC 112, *passim* (laiškai iš Kauno ir Kražių), ypač l. 56v (apie gyvenimo darbus), 339r–340v (min. kaip Livonijos kan.). Mirties datos šaltinio autorius neberanda, tačiau ji tikėtina, nes iš Kauno mokyklos prorektorius

Bernardas Teodoras Lovišas (Lowisz / Łowisz)	1783–1796	Mokytojas (iki 1794?); emeritas rezidentas (nuo 1794?)	G. 1739 III 03 Maž. Lenkijoje, įst. 1755 VII 21 (Mazovijos prov. jėzuitas). Po 1773 veikiausiai mokytojavo Vn vaivadijos m-loje iki 1780; Minsko m-los pamoksl./ kapel. 1781–1783. Emeritas nuo 1782. Teol. dr., min. 1785. Livonijos kan., min. 1793. 1794/1795 m. m., atrodo, nebedėstė dėl sveikatos; pensijoje nuo 1795. Kražiuose rezidavo bent iki 1796. Apie 1802 tapo Ardilavos rezidentu (min. 1803). ³⁶	Poplatekas, <i>Encyklopedia</i> ir Misius rezidavimo Kražiuose pabaigą datuoja 1794. <i>Encyklopedia</i> nurodo, kad po 1803 mirė Vilniuje.
Tomas Podhaiskis (Podhayski)	1786	Skulptorius	G. 1741 XII 19 Lietuvoje, įst. 1769 VIII 05. Mirė 1817 VIII 17 Šiluvoje. ³⁷	Nežinia, ar gyveno bendruomenėje; 1786 Kražiuose tik prašė emerito pensijos.
Adomas Drozdovskis (Drozdowski)	1786–1788	Mokytojas	G. 1750, įst. 1770 (Mazovijos prov. jėzuitas). Kaip II kl. mokyt. min. Jurovičiuose 1778/1779, Pinske 1779/1780–1782, Kretingoje 1785/1786. ³⁸	Poplatekas (p. 425) klaidingai nurodo, kad Kražiuose mokytojavo nuo 1782. Misius tvirtina, kad Kražiuose dar mokė ir 1789.
Juozapas Zaleskis (Zaleski)	1787–1788	Pamokslininkas	G. 1727 VI 20 Baltarusijoje, įst. 1750 VIII 18 (Mazovijos prov. jėzuitas). 1787–1789 min. kaip mokyt. <i>invalidus</i> Nesvyžiuje, gaunantis maksimalią emerito pensiją. Mirė apie 1793. ³⁹	

Motiejaus Šystovskio laiškų Martynui Počobutui matyti, kad Velička mirė 1793 m. birželį, tarp 12 ir 17 d. (VUB RS, f. 2 – DC 110, l. 158r, 160r).

³⁶ *Raporty* (žr. rodyklę); Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 301, 372, 432; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 391; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 217; RVIA, f. 822, ap. 12, b. 3758, l. 17v (Ardilavos rezidentas); VUB RS, f. 2 – DC 113 (Mokytojų laiškai), l. 6r–v, 24r–34v, 36r–37r (laiškai iš Kražių, min. kaip teol. dr.).

³⁷ *Raporty*, p. 167; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 519; Alfonsas Vaišvila, *op. cit.*, p. 170–179.

³⁸ *Raporty* (žr. rodyklę); Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 294, 301, 318, 425; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 818; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 202.

³⁹ *Raporty* (žr. rodyklę); Jan Poplatek, *op. cit.*, p. 302, 311, 443; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 779; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 234–235; VUB RS, f. 2 – DC 112 (Mokytojų laiškai), l. 41r–42v.

Andriejus Špirkavičius (Szpyrkowicz, Szpyrykowicz, Szperkowicz)	1793–1796	Mokytojas	G. 1758 x 18, įst. 1772. 1773/1774 tebebuvo jėzuitas naujokas. Vėliau dėstė gramatiką Ilūkstėje 1780–1787; Vn m-los II kl. mokyt. 1787–1791; Kretingos m-los I kl. mokyt. 1791/1792; Kretingos m-los prorekt. 1792/1793?. Po Kražių – Vn pavieto m-los retorikos mokyt., min. 1799. 1801 kaip Vn m-los mokyt. davė ištikimybės Aleksandrui I priesaiką. 1809 VII 08 instaliuotas Žm kapitulos kanauninku. Lietuvos mokyklų vizitatorius 1810–11. 1811 VI 30 min. kaip Žm viceoficolas. 1812 VII 01 min. sergąs. Mirė prieš 1814 IV 08 po 2 m. trukusios ligos, turėdamas beveik 30 m. pedagoginio darbo stažą. ⁴⁰	Popltekas nurodo, kad Kražiuose dirbo prieš 1780. Misius nurodo, kad Vilniuje dirbo 1788–1792, o Kražiuose – 1794–1796.
---	-----------	-----------	--	---

PRIEDAS NR. 3. TIKĖTINAS BUVUSIŲ JĖZUITŲ SKAIČIUS
KRAŽIUOSE 1774–1796 M.

Mokslo metai	Buvę jėzuitai Kražių mokykloje		Kiti buvę jėzuitai Kražiuose		Bendras buvusių jėzuitų Kražiuose skaičius
	Skaičius	Pavardės	Skaičius	Pavardės	
1774/1775, 1775/1776	4	Dobševičius, Milvydas, Prielgauskas, Gotautas	3	Polcas, Bioteris, Šileris	7
1776/1777, 1777/1778, 1779/1780	4	Dobševičius, Milvydas, Prielgauskas, Gotautas	1	Bioteris	5
1780/1781	4	Dobševičius, Milvydas, Prielgauskas, Gotautas	2	Bioteris, Januškevičius (?) ⁴¹	6

⁴⁰ *Raporty* (žr. rodyklę); Jan Poplatak, *op. cit.*, p. 293, 297, 300, 377, 440; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, p. 864; Kazys Misius, *op. cit.*, p. 231; VUB RS, f. 2 – DC 112 (Benedikto Dobševičiaus laišakai), l. 47r, 51r; (Liudviko Kauzono laišakai), l. 1r (1792 VIII 04 Špirkavičius min. kaip įpėdinis Kretingoje); (Mokytojų laišakai), l. 35r–36r; Žemaičių katedros kapitulos aktai, t. XI (1786–1811), MNB RKRS, f. 155–14, p. 230–231; t. XII (1811–1823), MNB RKRS, f. 155–15, p. 1, 19, 57; Janina Kamińska, p. 79–80, 101; Šiaulėnų bažn. aplinkkraščių knyga, 1810–1817 m. VUB RS, f. 107 – 2, l. 80v–81r (pranešimas apie mirtį).

⁴¹ Atrodo, kad apie 1780–1781 m. jis, neturėdamas tarnybos ir pajamų, epizodiškai glausdavosi Kražių mokyklos bendruomenėje (VUB RS, f. 2 – DC 112, l. 19v).

1781/1782	4	Dobševičius, Milvydas, Prielgauskas, Gotautas	1	Bioteris	5
1782/1783	3	Dobševičius, Milvydas, Gotautas	0		3
1783/1784	4 ⁴²	Velička, Dobševičius, Januškevičius, Lovišas	1	Milvydas	5
1784/1785	4 ⁴³	Velička, Dobševičius, Januškevičius, Lovišas	1	Milvydas	6
1785/1786	4	Velička, Dobševičius, Milvydas, Lovišas	0		4
1786/1787	5	Velička, Dobševičius, Milvydas, Lovišas, Drozdoškis	0		5
1787/1788	6	Velička, Dobševičius, Milvydas, Lovišas, Drozdoškis, Zaleskis	0		6
1788/1789	4	Velička, Dobševičius, Milvydas, Lovišas	1	Šileris	5
1789/1790	4	Velička, Dobševičius, Milvydas, Lovišas	0		4
1790/1791	3	Velička, Milvydas, Lovišas	2	Dobševičius, Šileris	5
1791/1792	3	Velička, Milvydas, Lovišas	1	Dobševičius	4
1792/1793	3	Kauzonas, Milvydas, Lovišas	2	Dobševičius, Šileris	5
1793/1794	3 ⁴⁴	Dobševičius, Lovišas, Špirkavičius	1	Šileris	4
1794/1795, 1795/1796	2	Dobševičius, Špirkavičius	1	Lovišas	3

⁴² Kazys Misius nurodo tik 2.

⁴³ Kazys Misius nurodo tik 3.

⁴⁴ Janas Poplatekas ir Kazys Misius nurodo tik 2 (veikiausiai neįskaičiuoja Špirkavičiaus, kurio darbą Kražiuose datuoja arba prieš 1780 m., arba nuo 1794 m.).

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

Archivum Romanum Societatis Iesu, Lit. 32.

Archiwum Misjonarzy na Stradomiu, IV. I/1, I/2.

Biblioteka Kórnicka w Poznaniu, rkps 1286.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS):

f. 43-3765 (prieiga internetu: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/738>);

f. 273-024 (prieiga internetu: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/18428>).

Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių ir retų spaudinių skyrius (LNB RKRS), f. 155 - 14, 15.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA):

f. 1196, ap. 1, b. 8 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3244>);

f. 1521, ap. 1, b. 9 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3500>); b. 10 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3501>); b. 14 (prieiga internetu: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=3505>);

f. 1671, ap. 4, b. 344.

Rusijos valstybinis istorijos archyvas (RVIA), f. 822, ap. 12, b. 2943, 3576, 3758, 3762.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS):

f. 2 - DC 7, DC 110, DC 112, DC 113;

f. 16-7;

f. 57-B53 - 1413, 1419;

f. 107-2;

f. 195-1.

SENIEJI SPAUDINIAI

Catalogus brevis personarum et officiorum Provinciae Lituanae Societatis Jesu ex anno 1773 in annum 1774, Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Iesu, [1773].

Directorium horarum et missarum pro dioecesi Vilnensi in annum Domini [MDCCCI - MDCCCXXXIII], Vilnae: In Typographia Dioeciesana, 1800-1832.

ŠALTINIŲ PUBLIKACIJOS

Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis, ed. Paulus Jatulis, t. II: 1609-1926, Roma: Academia Lituana Catholica Scientiarum, 1989.

Motiejus Valančius Žemaičiuose. Plungės bažnyčios vizitacija 1850 metais, sudarė ir parengė Domas Kaunas, Vilnius: Valstybės žinios, 2002.

- Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Ma-salskio parėdymu*, parengė Algirdas Antanas Baliulis (= *Fontes historiae Lituaniae*, t. IX), Vilnius: Katalikų akademija, 2010.
- Raporty generalnych wizytatorów szkół Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim 1782–1792*, oprac. Kalina Bartnicka, Irena Szybiak, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Ossolineum, 1974.
- Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, ed. Paulius Rabikauskas, t. I: *Dioeceseos Vilnensis et Samogitiae*, Romae: Sectio Historica Academiae Lituanae Catholicae Scientiarum, 1971.

LITERATŪRA

- BUTTERWICK RICHARD, „Catholicism and Enlightenment in Poland-Lithuania“, in: *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*, ed. Ulrich L. Lehner, Michael Printy, Leiden-Boston: Brill, 2010, p. 297–357.
- BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI RICHARD, „Before and After Suppression: Jesuits and Former Jesuits in the Polish-Lithuanian Commonwealth, c. 1750–1795“, in: *Jesuit Survival and Restoration. A Global History, 1779–1900*, ed. Robert A. Maryks, Jonathan Wright, Leiden-Boston: Brill, 2015, p. 51–66.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. Ludwik Grzebień, Kraków: WAM, 1996.
- JOVAIŠA LIUDAS, „The Last Jesuits in Courland and Their Fate after 1773“, *Reliģiski-filozofiski raksti*, t. 21, ed. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2016, p. 14–59.
- KAMIŃSKA JANINA, *Universitas Vilnensis. Akademia Wileńska i Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1773–1792*, Pułtusk-Warszawa: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004.
- KAMIŃSKA JANINA, *Universitas Vilnensis 1793–1803. Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012.
- KOPICZKO ANDRZEJ, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821*, d. 2: *Słownik*, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 2000.
- Lietuvos dailininkų žodynas*, t. I: XVI–XVIII a., sudarė Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.
- Lietuvos sakralinė dailė*, t. II: *Šiaulių vyskupija*, d. 1: *Joniškio dekanatas*, sudarė Dalia Vasilūnienė, Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, kn. 1: *Balkaičiai–Joniškis*, kn. 3: *Skaistgirys–Žukančiai*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, 2015.
- MISIUS KAZYS, *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.
- Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė [Plungė. Kuliai. Stalgėnai. Pakutuvėnai]*, sudarė Adomas Butrimas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.

- POPLATEK JAN, *Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków: WAM, 1973.
- RABIKAUSKAS PAULIUS, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002.
- Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej Rachuba, Warszawa: DiG, 2009.
- VAIŠVILA ALFONSAS, *Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*, t. 1: *Bendroji dalis*, Vilnius: Mes, 2013.

Life after Death: Fate of the Jesuit Community (1773) and Former Jesuits (after 1773) in Kražiai

Summary

The paper is devoted to the fate, both collective and individual, of the Jesuits who were members of the community of the College of Kražiai (including the Mission of Varniai) at the crucial moment of the suppression of the Society of Jesus in 1773. In addition, the activities and lives of the former Jesuits who were active in Kražiai later, are also examined.

The major part of the Jesuit community of the College of Kražiai was dispersed after the official announcement of the suppression of the Society of Jesus had taken place. Most Jesuit fathers and students probably left Kražiai due to the fact that they were newcomers to the region of Samogitia (Žemaitija). Few of them who stayed in Samogitia were of local, Lithuanian or German origin; those who were not indigenes had previously spent at least three years in the mentioned region. Significant disintegration of the Jesuit community in Kražiai was probably hastened by the departure of the last rector of the college. On the contrary, the support of the bishop of Samogitia, Jan Dominik Łopaciński, not only contributed to the retaining of the Jesuit fathers from the mission of Varniai in the region of Samogitia but also attracted other former Jesuits from different places.

After 1773, activities of the former Jesuits in Kražiai were not discontinued, due to the arrival of the other members of the dissolved Society of Jesus. First, the school in Kražiai, subsequently owned by the state Educational Commission, was uninterruptedly administered by former Jesuits for two decades. Secondly, former Jesuits constituted an important part of the teaching staff of the school, and other members of the suppressed Society of Jesus (emeriti, and parish priests) flocked around their 'colleagues'. Yearning for communal life, hopes for the revival of the Society of Jesus, continuity of the Jesuit traditions, and maintenance of personal relations prolonged the existence of collective identity of the formally suppressed religious order.

KEYWORDS: Society of Jesus; College of Kražiai; Educational Commission; personal data; biographies.

Gauta 2017 09 29

Priimta 2017 10 14